

אחדות

XXXIII. ÉVFOLYAM, 174. SZÁM • 2024. FEBRUÁR-MÁRCIUS • 500 Ft
5784. II. ÁDÁR • אדר ב' תשפ"ד • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁG

LEFKOVICSÉK GYÁSZOLNAK
Film a gyászról és másról

MIÉRT LETT VEGÁN ESZTER KIRÁLYNÉ?
Purim a konyhában

TOVÁBB BŐVÜL A MAIMONIDÉSZ-PALETTA
Szilánk Zsuzsával beszélgettünk

VISSZATÉRŐK MOZGALMA:
AMIKOR AZ ASSZIMILÁCIÓ SARKON FORDULT
GY(akran) I(smételt) K(érdések) a *báál tsvá* életről

KEDVES OLVASÓ!

Amikor az ünnepekről beszélünk, gyakran szót ejtünk a csodákról – a csodákról, melyekkel az Örökkévaló megvédte, megmentette vagy győzelemre segítette a zsidó népet. Purim ünnepén sem történt másként, csodák sorozata vezetett a zsidók diadalához és Hámán bukásához. Csakhogy ezek a csodák nem nyílt színen történtek, mint pl. az egyiptomi kivonuláskor, hanem rejtve, a színpalak mögött. Még csak megemlítve sincsen az Örökkévaló neve az eseményeket földolgozó Eszter könyvében, a Megilát Eszterben.

A purimi történet csodái két dolgot is tanítanak nekünk. Az egyik az, hogy a mindennapjainkban nem látjuk, hogy egyik vagy másik tragikus, kellemetlen, vagy csak érdektelen és bosszantó esemény mihez vezet, ám történelmi távlatból szemlélve már jól látható, hogyan vezet el az események szövevényes láncolata oda, hogy a rossz dolgokból jók fakadjanak. Hádásának személyesen borzasztó lehetett zsidó lányként, a nevét, identitását és személyes vágyait elrejtve, Eszter bőrébe bújva a király feleségévé válni – ám ez tette lehetővé, hogy népének megmentője legyen. Mordechájnak feltehetően lett volna jobb dolga, mint a palotán kívül lebzselni, várva, hogy hírt kapjon az unokahúgáról – ám ez tette lehetővé, hogy leplezzen egy összeesküvést, ami végül fontos szerepet játszott az események végkifejletében. A világ történetének szövedékéből mi csak egy-egy szálat látunk, sőt annak is csak egy kis, felszínre bukkanó részét. Van, hogy azok, akik térben, időben vagy akár lelki érintettségben távolabbról nézik a képet, megértik azokat az összefüggéseket, amelyeket mi, akik benne élünk, nem látunk. És van olyan, ami az emberi elme számára felfoghatatlan, a szem számára láthatatlan marad örökre és csak a Jóisten tudja, mi célja van velünk és az adott eseményekkel.

A másik, amit tanulhatunk a purimi történetből, az az, hogy a csodák nem mindig füstoszloppal és lángoló csipkebokorral történnek meg. Vannak csodák az életben, amik rejtve zajlanak és csak ha jól odafigyelünk, akkor vesszük őket észre. Azonban ettől még nem lesznek kisebb csodák. Próbáljunk nyitott szemmel és nyitott szívvel járni, hogy észrevegyük az apró, rejtett csodákat az életünkben, amelyekkel az Örökkévaló lépésről lépésre kísér bennünket. És ha észrevettük őket, ne felejtsünk el megállni egy pillanatra és megköszönni őket. Nemcsak azért, hogy kifejezzük a hálánkat, hanem azért is, hogy tudatosítsuk magunkban, mindez nem csak úgy van, hanem az Örökkévaló kegyelméből kaptuk.

Adja az Örökkévaló, hogy végre megélhessük azt a csodát, amire lassan fél éve várunk: a túszok kiszabadulását, a katonák biztonságos hazatértét és a Hamász teljes pusztulását, éppúgy, ahogy réges-régen Perzsiában elpusztultak azok, akik a zsidók életére törtek.

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a

www.zsido.com/egység

oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

SMÚZ

- 2 A rejtett csodák
Steiner Zsófia főszerkesztő
- 4 Hírek

A REBBE SZAVA

- 5 Borotválkozástól a kamaszok lelki világáig: hogyan segítheti a környezet a fiatalokat?

HOHMECOLÓ

- 6 Lefkovicsék gyászolnak film a gyászról és másról
Juhász Vali
- 10 A gyászoló útja a zsidó hagyományokon keresztül
Naftali Deutsch

JIDDISKÁJT

- 13 A visszatérők mozgalma
Amikor az évszázados asszimiláció sarkon fordult
Oberlander Báruch
- 18 Térj meg egy nappal a haláloed előtt
Visszatérés a gyökerekhez
Chana Deutsch

JUDAPEST ANNO

- 20 Istennek tetsző páváskodás
A Páva utcai zsinagóga centenáriuma 2. rész
Cseh Viktor

KILE

- 24 Tovább bővül a Maimonidész-paletta
V. S.
- 26 Meddig terjed a szülők iránti tisztelet?
Liebman Flóra

MISPÓHE

- 29 Purimi a konyhában
Miért lett vegán Eszter királyné?
Dénes Anna

ÉCESZGÉBER

- 32 Kötéltánc két világ között
Steiner Zsófia

MISPÓHE

- 34 Hogyan lett a haramiából talmudi bölcs?
Dénes Anna

BORÍTÓ

Lefkovicsék gyászolnak

Fotó: MOZINET

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES:
Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK:
Dénes Anna, Cseh Viktor

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

MŰVÉSZETI VEZETŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-0346 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

6. oldal

Lefkovicsék gyászolnak

„Azt szeretnénk elérni, hogy ez egy olyan film legyen a zsidókról, amelyre beülnek zsidók, nem-zsidók egyaránt, legyen ez egy közösségi élmény.”

13. oldal

Visszatérők mozgalma: amikor az asszimiláció sarkon fordult

„Ha egy nem vallásos családban valaki vallásos lesz, az sok ismeretlen helyzetet teremt, ám ezeken – leginkább őszinteséggel és nyílt kommunikációval – könnyebben felülemelkedhetünk.”

29. oldal

Miért lett vegán Eszter királyné?

„Olyan helyen volt képes maradéktalanul betartani a tórai parancsolatokat, ahol kétségtelenül nap mint nap hatalmas kísértésnek kellett ellenállnia. Mindezt ráadásul teljes titokban.”

Idén is betöltötte a Times Square-t a zsidó büszkeség

A CTeen az egyik legnagyobb zsidó ifjúsági szervezet, amely az egész világon, így Magyarországon is kínál programokat kamaszoknak. Évente egyszer New Yorkban a Chábád mozgalom központjában gyűlnek össze a résztvevők, hogy megismerkedjenek egymással, és közösen szerezzenek új élményeket. Ennek a programnak a része a New York-i Times Square „elfoglalása” is.

Az egész zsidó világsajtót bejárta a felvétel, ahogy február 24-én fiatalok ezrei özönlöttek el az ikonikus teret és együtt ordították tele torokból a mondatot, ami október 7. óta mindannyiunk vágyát tükrözi: „Bring them home” – Hozzátok haza őket!

Tzemmy Bassman, a magyar csoport vezetője a következőket mondta az eseményről: „A Talmud szerint, aki nem látta Jeruzsálemben a bét hásoévát, a vízmerítés ünnepét, az nem látott még igazi örömet életében. Aki pedig nem látta a Times Square-en összegyűlő, éneklő és ünneplő cteenesek tömegét, az nem látta még a zsidó büszkeség és öntudat igazi örömét.”

Testvérem őrzője – Brüsszelben nyílt kiállítás az ukrán zsidóság megsegítéséről

Az Európai Bizottság épületében Testvérem őrzője vagyok-e? címmel rendeztek kiállítást, az ukrán háború kitörésének második évfordulójához kapcsolódóan.

Köves Slomó, az EMIH vezető rabbija a február 22-én tartott megnyitón elmondta, a kiállításon bemutatott egyéni történetek olyan különleges példái a segítségnyújtásnak, amelyek mind az összefogásról szólnak. Összefogásról európai és izraeli zsidó szervezetek között, összefogásról az Európai Unióval, valamint a magyar kormánnyal, mely már a háború második napján segítő kezet nyújtott a veszélyeztetett ukrán magyar közösség tagjainak.

A megnyitón Várhelyi Olivér bővítésért és szomszédságpolitikaért felelős uniós biztos így fogalmazott: „az ukrán zsidó közösség arra kérte Magyarországot, hogy nyújtson segítséget a közösség tagjainak kimenekítéséhez. Magyarország meghallgatta ezt a kérését.”

Az Európai Bíróság fenntartja az állatok rituális levágásának tilalmát

Az EU illetékes bírósága február 15-i döntésével megerősítette a haszonállatok előzetes kábítás nélküli leölésének tilalmát, és úgy ítélte meg, hogy az állatjólét felülírhatja a vallási gyakorlatot.

Magánszemélyek és szervezetek egyes vallású csoportja azzal az érveléssel fordult az Emberi Jogok Európai Bíróságához, hogy a rituális vágás 2017-es belgiumi tilalma sérti a vallásszabadságukat.

A törvényeket állatvédő csoportok és szélsőjobboldali, muszlimellenes politikusok szorgalmazták. A törvény ellen zsidó és a muszlim vezetők együtt léptek fel.

Belgiumban mintegy 30 ezer zsidó él, akiknek, ha be akarják tartani a kóser vágás szabályait, továbbra is külföldről kell beszerezniük a húst.

Izraeli miniszterek jártak Magyarországon

Elsőként Moshe Arbel izraeli belügyminiszter járt hivatalos látogatáson Budapesten. Február 29-én találkozott magyar kollégájával és a miniszterelnök-helyettessel. Március 8-án a diaszpóra kapcsolatokért és az antiszemitizmus elleni küzdelemért felelős miniszter, Amicháj Chikli látogatott el Magyarországra és tárgyalt különböző politikai vezetőkkel.

Mindkét politikus megköszönte Magyarországnak, hogy „egyértelműen és határozottan” kiállt Izrael mellett a nemzetközi szinten, így az ENSZ-ben és az Európai Unióban is.

Emellett mindketten találkozottak a zsidó közösségek vezetőivel is, látogatást tettek az Óbudai Zsinagógában és más intézményekben. A vallási életet sem hanyagolták el látogatásuk alatt: Arbel miniszter a Vasvári Pál utcai zsinagógában imádkozott és tartott szombati tóramagyarázatot, míg kollégája, Chikli miniszter Köves Slomó rabbival ült le a napi Talmud-adagot megtanulni két megbeszélés között.

BOROTVÁLKOZÁSTÓL a kamaszok lelki világáig: hogyan segítheti a környezet a fiatalokat?

Bár a Rebbének nem születtek gyermekei, mégis különösen jól értett a fiatalokhoz, és gyakran segített a hozzá forduló szülőknek megérteni gyermekeik viselkedését. Különösen sokszor volt szükség megértésére és tapintatos útmutatására akkor, ha a szülők és a gyerekek vallásgyakorlatában erős különbség mutatkozott.

Isten kegyelméből
5726. svát hó 3., Brooklyn, N.Y.
Áldás és üdvözlét!

Megkaptam levelét és mellékelem levelemet a fiának. Megelégedéssel olvastam, hogy aggódik fia vallási tanulmányaival és megfelelő viselkedésével kapcsolatban. Emiatt azt remélem, hogy minden követ megmozgat majd, hogy a vallási tanulmányok és a parancsolatok betartása felé terelje őt. Rendkívül fontos a számára, hogy támogatást kapjon mindehhez a szüleitől, különösen, ha a külvilág rá gyakorolt befolyását is figyelembe vesszük. Igen nagy erkölcsi erő és szilárd személyiség szükséges ahhoz, hogy valaki képes legyen függetleníteni magát a külső, idegen behatásoktól és a többségtől eltérő, önálló gondolkodásmódot alakítson ki. Ezzel érkezem el ahhoz a levelében tett megjegyzéséhez, mely szerint ön nem tartja helyesnek, hogy fia mellőzi a borotválkozást, hiszen az elektromos borotva használata megengedett. Anélkül, hogy elmerülnék a zsidó jog ide vonatkozó fejezeteiben, felhívnám a figyelmét egy olyan szempontra, mellyel, felteszem, tisztában van: a fia éppen egy olyan életkorban van, mely során gyermekből felnőtté válik, és ez igen nagy megterhelést jelent a számára. Ez különösen igaz egy olyan országban, mint ez, ahol a zsidók és nem zsidók, illetve vallásos és nem vallásos zsidók között sajnálatos módon szinte egyáltalán nincs távolság. Ráadásul nemcsak a zsidók képeznek kisebbséget a nem zsidók között, hanem a vallásos zsidók is a nem vallásos zsidók között. Emiatt rendkívüli bátorság és erős meggyőződés szükséges ahhoz, hogy valaki szigorúan vallásos zsidóként éljen, ami a már említett körülményeket is figyelembe véve igen nagy kihívást jelent. Még érett felnőtteknek sem könnyű ellenállni a külvilág csábításainak, nemhogy egy tizenéves fiatalnak.

A fentiek fényében egyértelmű, hogy a tinédzserek minden rokonának és barátjának, de különösen a szüleinek szent küldetése, hogy mindent megtegyenek a fiatalok kiegyensúlyozott lelkiállapotáért és küzdelmeinek megkönnyítéséért. Emellett természetesen semmi olyat

sem tehetnek, ami gyengítené az ellenállóerejét, mellyel a külső negatív hatásokat hárítja el. Egy további gondolat: hit, vallásosság és érzelmek tekintetében minden egyes ember önálló világ. Nem ez a helyzet azonban a racionális dolgok esetében, ahol lehetőség van érvekkel meggyőzni a másikat és megváltoztatni a véleményét. A fiatalok rendkívül fogékonyak arra, hogy egy eszme követőivé váljanak, különösen, ha az egy meghatározott viselkedésformával társul. Ilyen esetben meglehetősen nehéz megváltoztatni az érzéseiket és viselkedésüket, ráadásul minden ilyen törekvés súlyos következményekkel járhat a felnőtté válás érzékeny időszakában. Mindezekből az alábbi következtetést vonható le: az, hogy a fiuk határozott döntést hozott a borotválkozással kapcsolatban, még hozzá annak ellenére, hogy ez megkülönbözteti őt a kortársaitól, köztük a saját barátaitól is, és mégis kitart elhatározása mellett, egyértelmű bizonyítéka annak, hogy ezt vallási és világnézeti meggyőződéséből teszi.

Bármilyen kísérlet, hogy lebeszéljék erről, kiüt egy téglát abból a rendszerből, melyet a fiuk épített fel magának, és ezzel instabillá teszi az egész belső világát. Ahogy már megjegyeztem, ez semmiképpen, semmilyen körülmények között sem lenne helyénvaló, különösen nem itt, az Egyesült Államokban és főleg nem ebben a korban és időszakban. Itt nem egy szélsőséges és egy józan világnézet szembenállásáról van szó, hanem a fiatal belső békéjének megőrzéséről.

A fentiek tükrében veszem magamnak a bátorságot, hogy határozottan arra biztassam: ne szóljon bele fia döntéseibe, adja meg neki a szabadságot, hogy a saját elképzelései alapján gyakorolja a vallást és semmiben se érezze magát hátráltatva. Sőt, éppen ellenkezőleg. Önöknek kell olyan megértő légkört teremteniük, melyből bátortást nyerhet. Bizonyosak lehetnek abban, hogy ha a fiuk hittel és meggyőződéssel tartja be a Tóra parancsolatait, azzal közelebb kerül Istenhez és áldás kíséri mindenben, anyagi és spirituális tekintetben egyaránt.

Áldással,

M. Schwartz

LEFKOVICSÉK GYÁSZOLNAK – film a gyászról és másról

JUHÁSZ VALI interjúja

A Lefkovicsék gyászolnak című dramedyben három gyászforma ütközése adja a feszültséget. Azonban mélyebben akad még sok-sok elhallgatott sérelem és érzelem. Az egyik gyászforma egy vallásos, ortodox zsidó fiatalemberhez kapcsolódik, akit Szabó Kimmel Tamás (Lefkovics Iván szerepében) alakít a filmben. Ausztrics Andrea producerrel és Breier Ádám rendező-társforgatókönyv-íróval arról (is) beszélgetünk, hogy mennyire volt nehéz nekik és a szereplőknek behelyezkedni a vallásos környezetbe, instruálni a színészeket ezzel kapcsolatban.

FOTÓ: PASEZKI LÍDIA, MOZINET

– *Miért volt fontos az, hogy a főszereplő (Iván – Szabó Kimmel Tamás) nem csupán egy Izraelbe alijázott fiú, hanem egy ortodox vallású karakter legyen?*

A.A.: Elsősorban azért volt fontos az ortodox szerep, hogy nagyobb legyen az ellentét a főszereplők között. Iván azokban a döntéseiben, amelyeket például a siva kapcsán hoz, amellet, hogy bemutatja az általa képviselt karakter életének szabályrendszerét, néha megszegi azokat a körülmények miatt. Ezek a humor forrásai is lehetnek, hiszen egy dramedy-t szeretünk volna készíteni.

B.Á.: Nemcsak vígjátéki, hanem drámai szempontból is fontos, hogy ők nagyon is másképp képzelik el azt, hogy miként kell gyászolni. Minél komolyabb képe van egy vallásos szereplőnek arról, hogy ő hogy gondolja ezt, annál nagyobb lesz a kontraszt köztük az édesapjával. Ez a konfliktus létrejöhet más vallás, meggyőződés mentén is, a lényeg az ellenállás a nagypapa részéről ezzel kapcsolatban. Neki nem a fia vallásosságával van problémája, hanem a fiával van rosszban, és innentől kezdve semmiben nem ért vele egyet és butaságnak gondol bármit, amit a fia csinál.

– *Mi a szerepe ebben az ellentétben a generációknak és a vallásosságának?*

A.A.: Amikor arról beszélgettünk, hogy a különböző korosztályok hogyan fogalmazzák meg a saját zsidóságukat, egyértelműen szóba került, hogy a holokauszt utáni generációk mit kezdenek a saját identitásukkal. Próbáltuk felhasználni és beépíteni az ezzel foglalkozó szakirodalom alaptéziseit, miszerint a legtöbb esetben az első generáció elhallgatással reagál, a második generáció (jelen esetben a nagypapa) nem akar ezzel semmit sem kezdeni, a harmadik generáció pedig újraéli és újradefiniál

ja a zsidóságát. Ezen kutatások eredményeit, az általánost szeretnénk volna bemutatni a karakterekben. Ha és amennyiben nem így teszünk, akkor véleményem szerint megkérdőjelezhető a hitelessége a történetnek.

B.Á.: Azért erre a generációra sokszor jellemző az az attitűd, hogy „a nagypám vallásos volt, mégis megölték”, akkor én minek legyek vallásos.

– *Forgatókönyvíróként, rendezőként és producerként milyen alapismeretek álltak a rendelkezésükre az ortodox vallásos világról? Például a dibbukokról, amelyeknek a létezéséről és szerepéről a Talmudtudósok is különféle véleményeket fogalmaznak meg.*

B.Á.: Magam is jártam zsidó iskolába, voltak vallásóránk, de azért az írás és a forgatás során kiderült, hogy komoly kutatómunkára van szükség, és lesz olyan szakértő, aki mást mond. Nem véletlenül tudnak emberek egy egész életet eltölteni ennek a tanulmányozásával. Ha az embernek van indíttatása, akkor mindig lehet mélyebbre ásni. Volt bőven újdonság, amit sikerült megtanulnom ezalatt az idő alatt.

– *Mi volt a szerepe a vallási konzulensnek a film életében?*

A.A.: Egy forgatás úgy zajlik, hogy a színészek és a stáb reakciói függvényében sok dolog változhat. Mindenkinek van valami a fejében, és a különböző változatok életszerűségében segít a vallási szakértő (interjúnk Cseh Viktorral, a film vallási konzulensével a következő oldalon olvasható). Ha nem tudott jelen lenni a forgatáson és hirtelen felmerült egy kérdés, azonnal dönteni kellett, olyankor felhívtam.

B.Á.: A színészek között akadtak olyanok, akiknek nagyon távoli volt az, amit játszott, így nagyon jó volt az,

hogy volt ott valaki, akitől megkérdezhettem, hogy „ezt miért csinálom, miért is történik ez a dolog, mire kellene gondolnom?”. Egy színész életében többször fordul elő, hogy olyan szerepet játszik, ahol a „hiányzó részeket” ki tudja tölteni a saját fantáziájával, tehetségével. Itt sokkal több ismeretlen rész volt, hiszen nem ismerték például a szokásokat. Azért ülsz vagy állsz, vagy tartod így a gyertyatartót szombaton, mert ennek ez és ez a története, hagyománya. Fontos, hogy könnyebb legyen nekik és ne „papírszagúan” játsszák el a jeleneteket, hanem jobban értsek ők is, hogy mi miért történik.

A.A.: Vagy ha akadt olyan helyzet, amelyben a színész valahogy szeretne volna azt, ilyenkor meg tudtuk kérdezni Viktort, hogy ez még belefér-e. Ez fontos a színész számára, hogy jobban bele tudjon helyezkedni a karakterébe.

– A helyszínek és a szükséges eszközök kiválasztásánál hogyan sikerült megvalósítani az előzetesen megálmodott koncepciót?

B.Á.: Volt egy elképzelésünk arról, hogy miként nézzen ki a zsinagóga és a Nagy Fuváros utcai volt az, amelyik leginkább illett ahhoz, amit megírtunk.

A.A.: Voltak még olyan apró részletek például, mint amikor szembesültünk azzal, hogy mennyibe kerül egy tfilin. Nekünk csak pár napra volt rá szükségünk, így felmerült, hogy mit csinálnánk utána vele. Vagy például az imakönyvek kapcsán, amelyeknek réginek kellett lenniük, hiszen a közösség használja őket. Szerencsére ezeket mind kölcsön tudtuk kérni. Nem is lett volna értelme újakat vásárolni, hiszen az nem hiteles. A zsinagógai forgatóskor a minján tagjai például mindig kóser ételt fogyasztottak (ebben a Carmel étterem támogatott minket), és kóser bort tettünk a kiddusasztalra. Igyekeztünk mindent autentikusan előkészíteni és megjeleníteni, illetve

tiszteletben tartani a zsinagóga kóseriségét. Ezekről tudjuk, hogy nem ezeken múlik a film, de ha hibát vétünk, azt azonnal észreveszi valaki.

– A producerek feladata volt a film vallási részeinek a megnevezése? Hogyan lehet ezt közel hozni a különböző nézők számára?

A.A.: Producer-társammal, Felszeghy Ádámmal úgy osztottuk fel a feladatokat, hogy kinek mi „fekszik” jobban. Ez az első olyan produkció, amelyhez a téma miatt kértek fel éppen engem. Sokat foglalkoztam zsidó hagyományokkal, holokauszt-filmekből írtam a diplomamunkámat az esztétika szakon. A kulturális antropológia szakon pedig zsidó szervezetekkel foglalkoztam. Értelemszerűen nőként az ortodox zsidó férfiak lelkéről kevesebbet tudok, így Viktor nagyon sokat segített: ha valamiben több opciót is szerettünk volna, lelkesen utánanézett. Ezenkívül több rabbi és általánosságban az egész zsidó közösség is a segítségünkre volt, ki judaikkal, ki kóser cateringgel, vagy irodával és próbatermekkel, mint a Bálint Ház.

B.Á.: A társadalom más részei számára az ortodoxia egy zárt, furcsa téma. A szekuláris világban a nagyon vallásosokkal szemben sokszor előfordul ellenézés, sőt néha direkt hülyének vannak nézve. Fontos volt, hogy emberközelivé tegyük a közösséget, láttassuk, hogy ők is olyan emberek, akikkel lehet azonosulni. A főszereplőnek pedig a lelkét, az emberi oldalát megmutatni egy olyan közegekben, amelyben vannak előítéletek. A szekuláris világban hirdetjük, hogy mennyire elfogadók vagyunk, aztán sokszor kiderül, hogy mégsem. Ezért van jelentősége annak, hogy megmutassuk, hogy egy vallásos ember miként viselkedik hétköznapi szituációkban, hogy meglássuk őt, mint embert.

FOTÓ: MOZINET

Autentikus statiszták és bárheszmorzsák MIT CSINÁL EGY VALLÁSI KONZULENS?

JUHÁSZ VALI interjúja

A Lefkovicsek gyászolnak című filmben az egyik főszereplő, a Szabó Kimmel Tamás által alakított Iván ortodox zsidó, ezért úgy külsőségekben, mint az imák szövegeit, előadásmódját tekintve hitelesnek kellett lennie. Az Egység magazin főszerkesztő-helyettese, kollégánk, CSEH VIKTOR volt a film vallási konzulense, így őt kérdezzük, hogy számára ez milyen feladatot jelentett.

FOTÓ: BOGNÁR RÁHEL

– *Hogyan kerültél a Lefkovicsek gyászolnak című produkció látókörébe?*

– A film egyik producere, Ausztrics Andrea régi jó barátom, akivel időről időre szoktunk együtt dolgozni különböző zsidó tematikájú, művészeti projekten is. Már 2015-ben a Radnóti hétszer című alkotásban is engem kért fel, hogy segítsék a Szent esetben, Széphegyi Júlia kísérőfilmjében, hogy a zsidó jelenetek minél autentikusabbnak mutakozzanak.

– *Mit kértek tőled, mi volt praktikusán a feladatod? A színészeknek való segítség, vagy inkább elméleti tanácsadás?*

– Többször találkoztam Breier Ádámmal, a rendezővel, hogy beszélgessünk, elsősorban arról, milyen lépcsőfokai és menyinyiféle útja lehet egy asszimilálódott zsidó családból származó fiatalnak vallásos zsidóvá válnia. Majd a forgatókönyv több változatát is átküldték véleményezésre.

Aztán, ahogy az elméleti részek, a forgatókönyv szövege kezdett megelevenedni, egyre több kérdés merült fel. Andi, aki folyamatosan kísérte a film megszületését, gyakorta hívott fel a legkülönbözőbb kérdésekkel. Időnként olyanokkal is, melyek kapcsán gondolkodási időt kértem, mert egy helyzetet teljesen más szemszögből közelített meg, mint ahogy én arra addig gondoltam. Például a gyászolók házában a tükörletakarás elsősorban persze nem azért van, mert egyébként azon keresztül mindenféle dibbukok árasztanak el a lakást, de valóban van egy olyan népi, misztikus olvasata ennek, ami a film szempontjából, akár csak a dibbukok említésével is érdekesebbé teszi a képet.

Egyszer-kétszer a díszlet finomhangolására is javaslatot tettem: például a szombat esti vacsora végén, a kidusteremben játszó jelenetben bátorítottam a kel-

lékeseket, hogy nyugodtan hagyjanak morzsákat, ételmaradékokat, ne csak a tányérokra, hanem az egész asztalra is. Ha valaki járt már sábeszi étkezésen, tudja, hogy a végére minden csupa bárchesz- és egyéb morzsa.

– *Segítettél-e a szereplő(k)nek előszóban megtanulni az imákat és/vagy a kiejtést?*

– A filmben elhangzó imákat én írtam át fonetikus módon, többször is, mert eleinte nem volt egyértelmű, hogy a vallásos zsidókra inkább jellemző askenázi kiejtés legyen, vagy például a modern Izraelben használatos szefárd kiejtést kövesse a héber szöveg. Végül mindkettő lett, attól függően, hogy ki mondta. Az meg már csak az egyéni problémám volt, hogy én valójában a „bevett” askenázi kiejtésnek egy eltorzítottabb, szatmári változatát használom a mindennapi imáimban, így extrán is kellett figyelnem, hogy rendben legyen az átírás. Egyes jelenetek forgatása előtt meghallgattam a szereplőket, és például a rabbit játszó Kardos Róbertnél külön is figyeltünk a hangsúlyozásokra, a beszédet kísérő mozdulatokra.

– *Volt-e olyasmi, amire nem gondoltak a „filmesek”, és te hívtad fel a figyelmet rá?*

– Egy viccesebb részt tudok felidézni, kissé abszurd módon a ravatalozói jelentből, amikor éppen a felvétel előtt észrevettem, hogy a „rabbi” fordítva tartja a héber imakönyvet. „Pöti málór!” – fordította meg nevetve Kardos.

– *Jelen voltál-e a forgatási napok valamelyikén, hogy élőben is segítsd a színészeket?*

– Igen, a Kozma utcai temetőben játszó részeken és a Nagy Fuvaros utcai zsinagógában felvett jeleneteknél végig ott voltam. Aztán kicsit lebetegedtem, ez még akkoriban volt, amikor a covidos időszak éppen csak a végén járt, ezért a házból felvett jelenetekre már inkább nem mentem el, videótelefonáltunk, ha szükség volt rám. De itt kell kiemelnem, hogy a minjáti játszó tagok legtöbbször a való életben is ortodox zsidó, így nem csupán autentikus „biodíszletet” alkottak, hanem aktív résztvevői is lettek a filmnek. Ez biztosíték arra, hogy amit a néző a vásznon lát, azt akármelyik zsinagógában is láthatná.

– *Milyen tapasztalataid voltak a filmesekkel való közös munkával kapcsolatban?*

– A korábbiakhoz hasonlóan most is pozitív benyomásaim voltak. Ami más szakma tagjaihoz képest nekem újra és újra feltűnik, hogy kifejezetten kitartóak és alázatosak munkájukkal kapcsolatban, és a tökéletességre való törekvés jegyében nem sajnálnak időt és energiát. Kifejezetten motiváló velük dolgozni.

– *Mit tud adni azoknak a nézőknek a film, akik nem nagyon jártasak az ortodox világban?*

A.A.: Aki nem vallásában, hanem kulturálisan definiálja magát, annak is tud adni ez a film, mert nemcsak a szokásokat ismeri meg, hanem a vallásos zsidóság emberi oldalát is. Igenis itt vannak döntések, nem feltétlenül automatikus dolgok ezek, hanem minden ima vagy nem elmondott ima, vagy lépés vagy nem lépés egy döntés és egy ebből fakadó érzés is egyben. Számomra ez volt nagyon izgalmas a filmben, ahogy folyamatában felépül ez a vallásos zsidó karakter. Ahogy a gyermekkori emlékeiből kiindulva hol tart most és majd hova fut ki. Amikor filmet készít valaki, a néző fejével is próbál gondolkodni. Jó esetben azon gondolkodunk el a film vége után, hogy mi történik majd ezután a szereplőkkel. Nem ott ér véget a történet, ahol véget ér – és ez csak akkor működik jól, ha a karaktereket jól építjük fel. Reméljük, hogy ez tud adni a nem-zsidó nézőknek vagy olyan embereknek is, akik elzárkóznak az ilyen típusú témák befogadása elől. Bemennek a moziba, megnézik a filmet és szerencsés esetben elfogadják, hogy ez is egy választás, ez is egy életforma. Fontos, hogy toleránsabbak legyünk egymással.

B.Á.: A kommentekben olykor megjelenő „zsidózás” azért is furcsa számunkra, mert az a szó, hogy zsidó, nagyon sok mindent jelenthet (ez megjelenik a filmben is). Sokan úgy írják oda ezeket a megjegyzéseket, mintha a zsidóság egy nagy massa lenne, miközben az egy 50 országban szétszórt, különböző, vallásos, nem vallásos emberek összessége. A zsidóknak azért ajánljuk, hogy lám, ennyifélek vagyunk, a nem-zsidóknak pedig többek között azért, mert úgy gondolhatják: na hát, én ennél sokkal szűkebb képben gondolkodtam a zsidó szó hallatán, pedig sokkal változatosabb a jelentése, mint hittem.

– *Az a prekoncepció is előkerülhet a filmcím láttán, hogy biztosan ez is egy „holokausztfilm” – mert ha zsidók vannak benne, akik gyászolnak, akkor csak az lehet itt Középkelet-Európában.*

A.A.: Ez egy pozitív alkotás arról, hogy hogyan élünk, hogyan élhetünk, a történeten belül (és a zsidóságon belül) is különbözőek a szereplők választásai. Nagyon kevés film készült egy adott helyen, egy zsidó közösségben élő, vagy éppen nem ott élő (esetünkben a nagypapa) emberek választásairól. Mindig is azt képzeltem, hogy szeretnék filmet készíteni a zsidóságról és ha sikerül, akkor annak ilyen íze kell hogy legyen.

B.Á.: Felelősséget érzek ezzel kapcsolatban, mivel még nem nagyon készült ilyen típusú film itthon. A magyarországi zsidó közösségek tagjai sok esetben még nem lépték meg azt, hogy ne a holokauszttal identifikkálják magukat, hanem úgy, hogy: ezek vagyunk mi, és ez történik velünk a hétköznapiakban most.

Azzal, hogy a holokauszttal kapcsolatos témájú filmeket ismerik az emberek, azt érzik sokan a szekuláris világban, hogy bár nem antiszemita, mégis mindig bűntudatot keltenek bennük a holokauszt-témával. Jó dolog, hogy egyre több olyan film készül, amelyik már nem en-

nek mentén határozza meg a zsidóságot. A mi filmünk egy elem ebben a törekvésben, azt szeretnénk, ha ez lenne inkább az irány. Azt szeretnénk elérni, hogy ez egy olyan film legyen a zsidókról, amelyre beülnek zsidók, nem-zsidók egyaránt, legyen ez egy közösségi élmény.

– *Különös aktualitást adnak az október 7-i események a film azon részének, ahol az alijázott fiú a katonaságban eltöltött időszakáról mesél el a nagypapának részleteket.*

A.A.: Izraelben van egy korhatár, hogy hány éves korig tart a katonakötelesség, amikor alijázik valaki. A főszereplőnk 18 éves korában alijázott, így természetesen teljesítette a szolgálatot. Amikor a forgatókönyv íródott és a forgatás elkezdődött, akkor ezeknek a történéseknek még nyoma sem volt. A folyamatos konfliktusnak nyilván igen, de ez a mostani eléggé felkavaró mindannyiunk számára, sajnos aktualizálta Iván traumáját.

B.Á.: Nem véletlen, hogy a filmben is elhangzanak az izraeli helyzetre vonatkozó mondatok, mert ez a konfliktus nem tegnap kezdődött, hanem jó pár ezer éve megoldatlan szituáció, aminek most egy szörnyű csúcsosodását látjuk – jóval nagyobb médiafigyelemmel, mint azelőtt. A filmben elmesélt történet a hadsereggel kapcsolatban (aki már látta, tudja, aki még nem látta, nézze meg és megtudja) egy konkrét szituációból, egy valós katonatörténetből inspirálódott.

– *A különböző gyászformáknak az ütköztetésével és egymás melletti bemutatásával végső konklúzióként az elfogadás rajzolódik ki. Ez volt a cél?*

B.Á.: A végső célunk valóban az volt, hogy egy „befogadható” drámát lássunk ebben a témában. Hogy ne féljen az ember bejönni rá, pedig elsőre ijesztő lehet a film tónusa, hiszen a címben ott van az a szó, hogy gyász. Az volt a cél, hogy miközben a néző átéli ezt, érzelmileg a szomorú és az élet hozta abszurditással az emberi, megmosolyogtató oldal is bejöjjön egyszerre. Ezáltal a kiegyezés, kibékülés, a megoldás felé haladás is kapcsolódik ehhez. Az életben is ez segít, ha tudjuk magunkat kissé távolabbról, ironikusan nézni.

– *A forgalmazás és a film utóélete kapcsán milyen terveik vannak?*

A.A.: A forgalmazásról már több helyen beszéltünk, jelenleg van egy észak-amerikai forgalmazónk, aki már elég sok fesztiválra benevezte a filmet és a szám folyamatosan nő. Európában is nemsokára megtörténik a fesztiválpremierünk, a hazai mozikba pedig 2024. február 22-én került. Ezenkívül szeretnénk, ha a film eljutna oktatási céllal hazai iskolákba, hogy amikor a zsidóságról szó van, akkor ne csak a klasszikus holokauszt-filmeket vetítsék, hanem lehet akár egy kicsit felemelőbb hangvételű, jövőbe mutató művet is bemutatni. Ez egy fontos célunk. Ennek érdekében járjuk az országot és mutatjuk be a Lefkovicsekát a lehető legtöbb helyen, a magyar forgalmazónknak, a Mozinetnek köszönhetően.

Április 12-én, 19:00 órakor a TalkSlo következő vendége a Lefkovicsek gyászolnak egyik főszereplője, Szabó Kimmel Tamás lesz. Köves Szmó az Obudai Zsinagógában beszélget majd a színésszel. Jegyvásárlás: www.fizetes.zsido.com

A GYÁSZOLÓ ÚTJA a zsidó hagyományokon keresztül

NAFTALI DEUTSCH *írása*

A zsidó törvények nagy hangsúlyt helyeznek az elhunytak méltó és gyors búcsúztatására, valamint emléküik megőrzésére. A szabályok a gyászoló változó lelki- és érzelmi állapotára reflektálnak, ahogy végigkísérik a veszteség feldolgozásának különböző szakaszain

A zsidó gyász szokásai pszichológiai támaszt nyújtanak az itt maradottaknak, és hozzásegítik őket ahhoz, hogy a gyászév során egyre inkább visszataláljanak a saját életükhöz. Ugyan a fájdalom nem múlik el, a zsidó hagyományok az egyre enyhülő gyászszabályokkal segítik annak feldolgozását és a veszteség elfogadását. Bár egy ember távozása ebből a világból sokaknak okozhat fájdalmat, a gyász törvényei csak az elhunyt közeli rokonait, azaz a gyermekeit, a szüleit, a testvéreit és a házastársát kötelezik. A távolabbi rokonok és a barátok az előírások betartásában és a nehéz időszak megkönnyítésében lehetnek a gyászolóknak segítségére. A gyász szabályai az idő előrehaladtával változnak és négy különböző állomásból állnak:

1. *Áninut*: a halál beállta és a temetés közötti, lehetőleg minél rövidebb időszak.
2. *Sivá*: a temetést követő első hét.
3. *Slosim*: az első egy hónap a temetés után
4. *Gyászév*: az első év a temetés után, mely az elhunyt gyermekei számára jelent bizonyos előírásokat

Az *áninut* a gyász legnehezebb szakasza, melyet a halál okozta sokk és kétségbeesés jellemez. Az érzelmi megrázkódtatás feldolgozása mellett ekkor kell megszervezni a temetést, melyre a lehető leghamarabb sort kell keríteni. Mindezek fényében érthető, hogy ebben az időszakban a közeli rokonok fel vannak mentve a Tóra minden, cselekvést előíró parancsolata alól. Ekkor még olyan erős a fáj-

dalom, hogy vigasztalni sem igazán szokás őket, ahogy a Misna (*Ávot* 4:23.) írja: „Ne vigasztald a gyászolót, amikor halottja még előtte fekszik”. Ebben az időszakban elég fizikailag a gyászolóknak melletti lenni és segítséget ajánlani a temetés megszervezéséhez és lebonyolításához. Egyes közösségekben a gyászolóknak már a halál beálltakor vagy a halálhír hallatán bevágják és megtépik a felsőruházatukat, máshol erre a temetési szertartás elején kerül sor. A bevágást áldás kíséri, melyben a gyászoló elismeri az isteni ítélet igazságos voltát: Áldott vagy te, Örökkévaló ... igaz bíró. Innen ered a gyászhírré mondott héber szófordulat: *Báruch dáján háemet*, áldott az igaz bíró.

A *sivá* a temetéssel veszi kezdetét és az azt követő hetedik nap reggeléig tart. Ebben az időszakban a gyászolóknak nem dolgoznak, nem vesznek részt a mindennapi élet ügyeinek intézésében, ehelyett a gyászházban ülnek, fogadják a látogatókat és az elhunytakra emlékeznek. A tükröket, képeket letakarják és hét napig égő gyertyát gyújtanak. A napi háromszori közösségi imára is a gyászházban kerül sor, legalább tíz zsidó férfi jelenlétében, ezért egy közeli zsinagógából imakönyveket, hétfőn és csütörtökön pedig tóratekercset visznek a gyászolókhöz. Az imádkozást követően a Misna fejezeteit tanulják, illetve felidézik az elhunyt alakját. Ha nem megoldható, hogy a háznál gyűljön össze a minján, a gyászoló elmehet a zsinagógába, hogy ott imádkozzon és mondja el a kádist. A *sivá* alatt a gyászra kötelezett rokonok alacsony széken ülnek,

nem váltanak ruhát, nem viselnek bőrcipőt, nem élnek házasetet, nem hallgatnak zenét, a férfiak nem borotválkoznak és egyáltalán semmi olyan dologgal nem foglalkoznak, ami örömet okoz. Az étkezésükről a látogatók gondoskodnak, a közösség tagjai általában megszervezik, hogy melyik nap ki gondoskodik az ételek elkészítéséről és kiszállításáról. Az imák közötti időszakban a gyászolók fogadják a látogatókat, akik vigasztalják őket és felidézik az eltávozott alakját. Búcsúzáskor a következő mondat hangzik el (héberül): „Az Örökkévaló vigasztaljon benneteket Cion és Jeruzsálem többi gyászolójával együtt”. A sívá szabályai szombaton szünetelnek. Péntek délután a gyászolók megfürdenek és ünnepi ruhát öltenek, majd elmennek a zsinagógába. A gyászszokásokhoz a szombat kimenetele után térnek vissza. Ezzel szemben a tórai ünnepek nem csupán megszakítják a sívá előírásait, hanem be is szüntetik azokat. A sívá a temetést követő hetedik nap ér véget, a reggeli ima után.

A gyász hét letelte után a gyászolók visszatérnek mindennapi tevékenységeikhez, ám az első hónap, a héberül harmincat jelentő slosim alatt továbbra sem nyíratkoznak vagy borotválkoznak, nem hallgatnak zenét, nem vásárolnak új ruhát, nem vesznek részt vidám összejöveteleken. Szülő elvesztésekor e szabályok – a külső megjelenést befolyásoló előírásokon kívül – egy teljes évig érvényesek.

Sok közösségben a slosim után állítanak sírkövet az elhunyt számára, máshol kivárik a gyászév végét.

A gyászperiódusok letelte után a gyászolókat már nem köti több korlátozás, az emlékezés ezt követően elsősorban a halálozási évfordulóra, a héber naptárt követő jórcájtra, illetve a nagyünnepeken elhangzó jizkor vagy más néven mázkir imára koncentrálódik. Jórcájt alkalmával a gyászoló ismét kádíst mond az esti, reggeli és délutáni ima során, és ha képes rá, ő vezeti a szertartást. Ezen a napon szokás ellátogatni a temetőbe, emlékmécsest gyűjteni, Misnát tanulni és jótékonykodni az elhunyt emlékére.

Végezetül érdemes néhány szót ejteni a kádís imáról, melynek központi szerepe van a gyászszokások között. Ezzel együtt hiába is keresnénk gyással kapcsolatos gondolatokat a kádís szövegében. Ez az ima Isten dicsőségéről, akaratának elfogadásáról és a megváltás reményéről szól. Bölcsseink szerint a gyászolók kádisa segíti az elhunyt személy lelkének emelkedését a túlvilágon. Elmondásához minjában, azaz egy legalább tíz, felnőtt (13 évnél idősebb) zsidó férfiból álló közösség megléte szükséges. A kádísnak több változata létezik, ezek egyike a halottakért mondott gyászolók kádisa, kádís játom. A kádísok szövege nem egységes a különböző zsidó közösségek körében. A legrövidebb változatot a hagyományos imarendet kö-

1. **ÁNINUT:** a halál beállta és a temetés közötti, lehetőleg minél rövidebb időszak.
2. **SIVÁ:** a temetést követő első hét.
3. **SLOSIM:** az első egy hónap a temetés után.
4. **GYÁSZÉV:** az első év a temetés után, mely az elhunyt gyermekei számára jelent bizonyos előírásokat.

vető askenázok mondják, amit a hászidok megtoldanak egy mondattal, mely a messiásról szól, a szfárádi és jemeni zsidók pedig további sorokat fűznek hozzá.

Maga a kádis szó annyit tesz: megszentelés. Ezzel az imával szenteljük meg az Örökkévaló nevét és ismerjük el, hogy Ő a világ teremtője és fenntartója. A kádis szövegének túlnyomó része nem héber, hanem arámi nyelvű. Ez az ima ugyanis a Babilóniai Talmud idejében keletkezett, amikor a zsidók a héberrel közeli rokonságban álló arámi nyelvet beszélték. A kádis központi sora így szól: *johé sömé rábá mevorách löölám ulöölmé olmájá* – legyen nagy neve áldott örökkön örökké. A Talmud szerint, ha valaki teljes odaadással és koncentrációval mondja el ezt a mondatot, akkor az égben megsemmisítik az ellene hozott kedvezőtlen ítéleteket. A kádis nemcsak ima, hanem párbeszéd is. A közösségi ima során az előimádkozó vagy a gyászoló mondja, a megjelentek pedig meghatározott helyeken ámennel felelnek, a fentebb idézett, központi mondatot pedig elisméltik.

A zsidó hagyomány szerint a gyermekek által recitált gyászoló kádisa enyhíti az elhunyt szülő felett kimondott égi ítéletet és magasabb szintre juttatja lelkét a következő világban. A Talmud szerint a bűnösnek talált lélek a *gehinomba* (egyfajta purgatórium) kerül, ahol megtisztul. Ennek maximális ideje kerek egy év, tehát ti-

zenkét hónap lehet. Az általánosan elterjedt askenáz szokás szerint azonban a gyermekek csupán a gyászév első tizenegy hónapjában mondanak kádist. Ennek oka, hogy nem akarják azt a látszatot kelteni, hogy eltávozott szülőjük annyi bűnt követett el élete során, hogy a maximális időt, tehát tizenkét hónapot kell a gehinomban töltenie. Ha tehát a jorcájt dátuma a zsidó naptárban például svát hó tizedike, akkor a gyászév utolsó kádisát a következő tévét hó kilencedikén, a délutáni mincha ima végén mondják el. A szfárádi zsidók között elterjedt szokás ezzel szemben az, hogy a gyászév teljes egészében, tizenkét hónapon át mondják a kádist, méghozzá azért, mert az egyre magasabb szintre emeli az elhunyt lelkét a következő világban, s nem akarják ezt az emelkedést megkurtítani. Ha ez így van, akkor vajon az askenázok miért nem élnek ezzel a lehetőséggel, miért fontosabb a fent említett udvarias gesztus az elhunyt felé? A választ egy midrásban (*Kohelet rábá 12:12.*) találjuk: „Amikor egy ember eltávozik ebből a világból, az Örökkévaló így szól az angyalokhoz: Nézzétek, miket mondanak az emberek az elhunyttról! Milyen becsületes volt, milyen istenfélő volt...” Ebből azt tanuljuk, hogy nagy figyelem kíséri az égben azt, hogy mi hangzik el az elhunyttal kapcsolatban, miként emlékeznek tettheire és tulajdonságira. Ha tehát tizenkét hónapig mondanák a kádist, azzal rossz fényben tüntetnék fel az eltávozottat az égiek előtt.

Beszorot tovot! Halljunk jó híreket!

ACHIVA ELIYAHU RABBI ÉS FELESÉGE, IDIT SIVÁT ÜLNEK OKTÓBER 7-ÉN MEGGYILKOLT FIUK, ARIEL EMLÉKÉRE MICPE JERICHOBAN.

FOTÓ: LAURA BEN-DAVID

A VISSZATÉRŐK mozgalma

AMIKOR AZ ÉVSZÁZADOS ASSZIMILÁCIÓ SARKON FORDULT

OBERLANDER BÁRUCH *írása*

Amikor egy gyerek más útra tér, mint amire a szülő szánta, könnyen elmérgesedhet köztük a helyzet. A szülő megsértődik, a gyerek lázad... nagyon fontos, hogy próbálják meg megérteni egymást. Ha egy nem vallásos családban valaki vallásos lesz, az sok ismeretlen helyzetet teremt, ám ezeken – leginkább őszinteséggel és nyílt kommunikációval – könnyebben felülemelkedhetünk. Ezzel a vallás felé forduló családtag nemcsak a többiek életét könnyíti meg, hanem a sajátját is. Ehhez szeretnénk ezzel az összeállítással, illetve néhány további írással az elkövetkezendő lapszámokban segítséget nyújtani mindkét félnek.

Eltávolodás a zsidó gyökerektől a modern időkben

A *baal teshuva movement* (a *báál tshuvák*, a visszatérők mozgalma) azt a trendet jelenti, melyben a nem-vallásosként nevelkedett zsidók visszatérnek a gyökereikhez, és vallásos életet kezdenek el élni. Ez egy viszonylag új jelenség a zsidóságban, amely az 1960-as években indult az Egyesült Államokból. Régen a zsidó nép szinte kivétel nélkül vallásos volt és tartotta a szabályokat: ki erősebben, ki gyengébben. Azonban a 19. században ez megváltozott, és a zsidók nagy része fokozatosan eltávolodott a vallástól. Emögött a folyamat mögött legfőképpen két társadalmi változás állt. Az első az urbanizáció volt, amelynek során a falvakban és kisvárosokban élő szegény zsidók tömegei nagyvárosokba költöztek vagy Amerikába vándoroltak és ezzel elszakadtak a közösségtől, a vallástól és a hagyománytól. A másik ok a zsidó felvilágosodás, a *hászkálá* mozgalom elterjedése volt, amely többféle reformtörekvést szült és egyenesen vezetett az erős asszimilációhoz. Ezekre a folyamatokra rásegítettek a kelet-európai pogromok és a szegénység, valamint a holokauszt pusztítása és a kommunizmus.

Ennek a nagyjából két évszázadnak az eseményei vezettek oda, hogy a zsidók nagy része elfordult a vallási

hagyományaitól. Ebben az időben a közösségek tagjai folyamatosan azzal néztek szembe, hogy sok vallásos család gyereke elhagyta a vallást, így ez a

folyamat nem volt szokatlan, ám annak, ha valaki *báaltsüve* lett, már igen-csak hírértéke volt. Jó példája ennek az az 1936-os sír, amelyet a zentai zsidó temetőben találtam és amelyre héberül az van vésve: itt nyugszik a *báál tshuva Mojsze*. Az ilyen esetek kivétel nélkül olyan családokban történtek, ha történtek, ahol egy nemzedék távolodott el a vallásosságtól.

Lassú fordulás

Ez a folyamat kezdett el megfordulni a '60-as évek Amerikájában azzal, hogy immár észrevehető számban kezdtek a nem-vallásos zsidók visszatérni a gyökereikhez. Mivel az első, aki nyíltan támogatta, sőt szorgalmazta azt, hogy ne mondjanak le a nem-vallásos zsidókról, a lubavicsi Rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi volt, így kezdetben a vallásos világban ez egy luba-

FFB, BT, OTD – a vallási státusz betűszavai

Noha a legtöbb vallásos közösségben a *báál tshuvák*at ma már örömmel fogadják és igyekeznek segíteni nekik, ez azonban nem jelenti azt, hogy ne tartanak számon, ki honnan jön. A „ynglish”, az angol anyanyelvű ortodox körökben használt jiddeses angol nyelvnek külön rövidítése van erre, amivel megkülönböztetik a született vallásosokat (*frum from birth* – FFB) és a visszatérőket (*baal teshuva* – BT). Létezik egy harmadik rövidítés is, az OTD-t, amely tulajdonképpen a BT ellentéte. Ez azt jelenti, hogy az illető letért az útról, vagyis a hébert és az angolt vegyítő kifejezéssel élve *off the derech* lett.

vicsi dolognak számított. A Rebbe 1951-től, onnantól, hogy átvette a mozgalom vezetését, arra biztatta követőit, hogy nyissanak a nem-vallásosok felé, forduljanak feléjük és mutassák be nekik a zsidóságot, mivel biztos volt benne, hogy lesznek, akiket érdekelni fog². A vallásos zsidóság többi része azonban akkor még elzárkózott ettől az ötlettől. A magyar ortodoxok például azzal érveltek, hogy a nem-vallásosok, olyanok, mint a neológok, és ezért nekik semmiféle felelősségük irányukban nincsen. A litván zsidóság is ilyen hozzáállással tekintett a kérdésre, azzal érvelve, hogy egy ilyen közeledés esetén a nem-vallásosok fognak hatni a vallásosokra, és ezáltal gyengítik majd az elköteleződésüket, nem pedig fordítva.

A báál tsuvák segítői

A '70–80-as években egyre inkább világossá vált, hogy van egy valódi nyitottság és érdeklődés a nem-vallásosok között, ami lehetőséget teremt arra, hogy közelebb hozzák őket a valláshoz. Az *outreach* (szó szerint kinyúlás, itt kb. kapcsolatfelvétel, odafordulás) nemcsak lubavicsi ügy lett, hanem a litvánok, sőt részben még a magyar zsidóké is. A világon egyre többen foglaloznak azzal, hogy segítsenek a nem-vallásosoknak visszatérni a gyökereikhez. Ők a lubavicsi terminológiában a *shlichok*, küldöttek vagy az *outreach* *professionalek*, kapcsolatfelvevő szakemberek, ahogy a litvánok hívják őket. Munkájuk és a nem-vallásos világ nyitottsága nyomán az olyan nagy zsidó központokon túl – mint New York vagy Antwerpen – is megindult a zsidó élet fejlődése.

A *baal teshuva movement*nek a kommunizmus összeomlása adott új lendületet. A mozgalom gyökerei már a kommunizmus idején megjelentek a Szovjetunióban, a vasfüggöny leomlása után pedig Kelet-Európába, így hazánkba is eljutott a mozgalom. Részben ennek az elősegítésére érkeztem 1989-ben Budapestre a feleségemmel és alapoztuk meg a magyarországi Chábád Lubavics mozgalmat.

Háláchikus aspektus

A zsidóságban teljesen új helyzetet teremtett az, hogy a nép nagyobb része nem vallásos, illetve az, hogy több nemzedék után nagy számban térnek vissza a valláshoz. Ezek olyan vallási kérdéseket vetettek fel, amelyeket korábban nem nagyon tárgyaltak a rabbinikus irodalomban, mert ilyen helyzet még nem volt, ezért ki kellett dolgozni a vonatkozó háláchákat.

GY(akran) I(smételt) K(érdések) a báál tsuvák vallásos életvitele kapcsán

Nézzünk tehát néhány gyakran ismételt kérdést! Ezek a helyzetek kifejezetten zsidónak született, de nem vallásos családban nevelkedett emberek élethelyzetére vonatkoznak, akik életük egy pontján úgy döntenek, vallásosként szeretnének élni tovább.

Hogy szólítjuk a báál tsuvákat?

Amikor valaki vallásos lesz, sokszor dönt úgy, hogy elkezd gyakrabban használni a zsidó nevét, vagy ha nem volt neki eddig, akkor felvesz egyet. A *báál tsuváknak* a névváltás gyakran az identitásváltás szimbóluma is. Ha a család tud kötődni az új névhez (pl. egy elhunyt nagyszülő zsidó nevét választja magának), akkor talán könnyebb lesz az átállás.

A zsidó név nemcsak egy érdekes formáság, hanem a vallási életben használt megnevezés, aminek része az apa vagy az anya neve is, hisz sokszor úgy használjuk, hogy a saját zsidó neve mellé tesszük, hogy kinek a fia/lánya, a *ben/bát*. De milyen nevet kap az, akinek az apjának nincs zsidó neve vagy hogy imádkozunk a felgyógyulásáért annak, akinek az anyjának nincs?

A zsidó nevet a fiúcsecsemő a *brisz* után kapja meg. Ha ez elmaradt, akkor felnőtt korában, amikor belép Ábrahám szövetségébe, fogja megkapni a zsidó nevét. Még ha a szülőknek nincs is zsidó neve, akkor sem lehet csak úgy kitalálni egyet nekik, amit ő nem ismert el saját nevéként³, ilyenkor a polgári nevet kell használni, így lesz valaki pl. „Mose *ben* Tibor”. Am a Tórához így nem illik

hívni felhívni, ezért több elterjedt szokás is van az ilyen esetekre. Van, ahol a betérőkhöz hasonlóan⁴, azt mondjuk „*ben* Ábrahám”, utalva arra, hogy mind Ábrahám ös- atyánk gyermekei vagyunk⁵. Vannak, akik a nagypapájuk nevét használják, akár anyai akár apai oldalról⁶, az a lényeg, hogy ne kerüljön nyilvánosan kellemetlen helyzetbe a felhívott a szokatlan neve miatt.

Betegért imádkozva az anya nevét szoktuk említeni⁷. Ez esetben, ha nincs zsidó neve, akkor megint csak a polgári nevét használjuk, hogy „meg legyen címezve” az ima a betegért.

Joszéf Zebulon Slomo Jehosua
 Áser Ezra Benjámin
 Dina Jehudá Devorá Jicchák
 Naftali Rivká Eszter
 Ábrahám Dávid Jákov

Nők esetében sokkal egyszerűbb a névadás, mindössze egy tóraolvasás során ki kell hirdetni a nevet. Ezért gyakori, hogy a *báál tsuvá* édesanyja rááll, hogy válasszon zsidó nevet magának, és tartanak névadót a számára. A Vasváriban nem egyszer fordult már elő, hogy három nemze-

dék kapott egyszerre nevet, a nagymama, az édesanya és az újszülött kislány. Ilyenkor annyi a feltétel, hogy az illető vállalja, hogy használni fogja valamennyire a nevet, hogy ne merüljön feledésbe⁸.

„Amit nagyon szeretek, az a közösség, és hogy milyen mély kapcsolatom van az Örökkévalóval és hogy ez mindenben ott van, nem csak a zsinagógában vagy az ünnepeken. Ami rossz, hogy ha a széder estét a családommal akarom tölteni, nekem kell vendégül látnom őket. De nagyon nehéz nélkülük lennem, mert ilyenkor van a nagymamám jorcájtja.”

G.

Amikor rég megszakadt a hagyomány

A *báál tsuvák* sokszor sok generációnyi vallástalanság, sőt akár egy több nemzedékkel korábbi kitérés után kezdik felvenni a zsidóság fonalát, ami több kérdést is felvet. Jó hír, hogy a zsidóságot nem olyan könnyű elhagyni, és mindig van út visszafelé.

Amikor valaki ismeretlenül egy közösségbe kerül – akár vallásos, akár nem – utána kell nézni a zsidó származásának. Ez általában viszonylag könnyen megy egy olyan család esetében, ahol a zsidó származás figyelemmel követése fontos kérdés volt, de egy generációk óta nem vallásos családban könnyebben elsikkadhatott egy ilyen információ és elkallódhattak a papírok, igényelhet némi kutatómunkát. Az ezzel kapcsolatos tisztánlátás minden érintett érdeke, jó, ha kellő tapintattal és nyitottsággal állnak hozzá a felek.

Kitért a nagymama: be kell-e térnie az unokának?

Ha kiderül, hogy a *báál tsuvának* anyai ágon valamelyik őse kiért a zsidó vallásból, annak a háláchá szerint nincs jelentősége: minden zsidó anyától született gyerek zsidó, akkor is, ha kitért. (Bár minden ortodox rabbi ezt az álláspontot követi, azonban Izrael Állam másként ítéli meg az *alija*-jogosultság vizsgálatakor, ahogy a neológ hitközség is.)

Ettől függetlenül a kitértnek, sőt egyesek szerint még a gyerekének is helyes hivatalosan visszatérnie a zsidóságba egy alámerüléssel a rituális fürdőben, hasonlóan, mint a betérők. Ekkor az alámerülő kijelenti, hogy a zsidó közösséghez tartozik és vállalja a törvényeket⁹. A harmadik generációban erre már semmiképp nincs szükség¹⁰.

Kinek a szokásait kell követnie a báál tsuvának?

A zsidóságban a szokások nemzedékről nemzedékre öröklődnek, mint egy láncolat. A szülő gyakorolja, amit a saját szüleitől tanult és továbbadja a gyerekének, így megörökül az ősök szokása a leszármazottakhoz. A *báál tsuvá* az, aki előtt hiányzik néhány láncszem. Egyes vélemények szerint¹¹ ilyenkor vissza kell keresnie az utolsó, még vallásos ősenek a szokásait, mintegy felvéve a kapcsolatot ott, ahol az megszakadt. Azonban sok rabbi szerint¹² a hagyomány, amit nem követtek, az megszűnt hagyománynak lenni, és a *báál tsuvá* vegye át az élő hagyományt, ami a közösségében szokás és mestere hagyományait.

„Nagyon szerettem a házi feladatomat szombaton megírni, amikor középiskolás voltam. Nem tudom, miért, de nagyon élveztem, hogy csak ülök a szobámban és megírom a leckét. Most, hogy főiskolára járok, nehéz kivárni a sábat végét, hogy produktív munkát végezhessenek.”

Éva

Szülők iránti tisztelet

Ez talán a legnehezebb kérdés, hiszen a szülők számára sokszor fájdalmas, hogy a gyerekük látszólag eltávolodik tőlük és elutasítja az életmódjukat. A következő két kérdés a szülők iránti tisztelet aspektusait vizsgálja.

Kell-e tisztelnie a báál tsuvának a szüleit, ha nem a zsidóság útján járnak?

A szülők iránti tisztelet az 5. parancsolat a Tízparancsolatból¹³, a Tóra egyik alapköve. A Tóra azt írja elő, hogy félni¹⁴ és tisztelni¹⁵ kell a szüleinkeket. Előbbi arra vonatkozik¹⁶, hogy ne tegyünk olyat, amivel megsért-

jük őket, pl. ne vágjunk a szavukba, ne üljünk a helyükre stb. A tisztelet pedig arra vonatkozik¹⁷, hogy az ember mindig legyen a szülei segítségére és szükség esetén gondoskodjon róluk. Vagyis a félelem a tilalmakra, a tisztelet a tevőleges előírásokra vonatkozik. Két vélemény van arról¹⁸, hogy nem-vallásos szülők esetén hogyan kell ezt a micvát gyakorolni, abban azonban egyetértés van¹⁹, hogy nem szabad sértegetni a szülőket vagy fájdalmat okozni nekik.

Szót kell-e fogadnia, ha háláchával ellenkező dologra szólítják föl a szülei?

A messiási időkről azt mondja a próféta²⁰: „És visszatéríti az atyák szívét a gyermekekhez...” – amit a kommentárok²¹ úgy magyaráznak, hogy a gyerekeken keresztül hozza vissza a szülő szívét a zsidósághoz, vagyis a gyerekek fogják tanítani a szüleit, mert ők vallásosabbak és jobban ismerik és gyakorolják a szabályokat.

A szülő nem kötelezheti a gyermekét a háláchá megszegésére²², mert mindkettőjük számára kötelezőek az Örökkévaló törvényei – így a gyerekeknek az ilyen kérést – a kellő tisztelet megadásával²³ – figyelmen kívül kell hagynia.

A háláchá azonban azt írja²⁴, hogy a gyerekeknek nem szabad szemtelenül rászólnia a szülőjére, pl. hogy ez vagy az tilos, a Tóra tiltja, hanem azt kell mondania, hogy apu, arra tanítottál minket, hogy ez és ez tilos. De mi a helyzet a nem-vallásos szülő esetében? Ilyenkor úgy kell mondania a gyerekeknek, hogy ezt és ezt tanultuk, hogy az ilyen és ilyen viselkedés tilos, anélkül hogy kiemelné, hogy a szülő épp azt tette. Ha a gyerek tapintatosan mondja, akkor nagyobb is az esély, hogy a szülő elfogadja, és követni kezdi²⁵.

„Elmagyarázni a döntéseimet a családnak, főleg úgy, hogy elítéltek miattuk, nagyon nehéz volt az elején, több, mint 30 éve.

Ma már ez teljesen más, hála az égnek.

A pozitív például a sábesz és az a családközpontúság, amit a vallásosság kínált.”

Julianna

Ütközőzóna: a kóserság

Ehet-e a gyerek a nem-kóser ételből, hogy ne bántsa meg a szüleit?

Vannak micvák, amelyek időhöz vagy helyhez van kötve²⁶, jom kipuri böjt, szombati pihenés, Izraelben smitá év. A kóserság nincs se helyhez, se időhöz, se körülményekhez kötve. Ezért, ha az otthoni konyha nem kóser, akkor sajnos nem tud ott enni a báál tsuvá. Ez egy nagyon nehéz helyzet mindenkinek, a gyerekeknek hiányzik az anyukája főztje, az anyuka sértve érzi magát, hogy nem eszik belőle a gyerek stb. Jó, ha meg tudják ezt beszélni, hogy senkiben ne maradjon tüske és ne vegyék a szülők személyes sértésnek, ha a gyerek nem eszik az otthoni ételből.

Rengeteg családot láttam, akik ezen átmentek, így tudom, hogy van olyan szülő, aki próbálta ezt a helyzetet orvosolni, pl. kész kóser ételt rendelt és azt a család otthoni körülmények között el tudta fogyasztani. Van, aki külön kóser konyhát alakít ki, szükség esetére, és van, aki maga is átáll a kóser konyhára, csak azért, hogy a gyereke (és főleg az unokája...) bármikor be tudjon esni, ne kelljen külön előkészülni. Ilyenkor figyelni kell arra, hogy a kóserság nemcsak a kóser alapanyagokból áll, hanem az ahhoz használt eszközökre és az elkészítés módjára is vonatkozik.

Mindezt a vallásossá váló családtag felelőssége megtanítani a többieknek.

Megbízhatunk-e abban, aki nem vallási meggyőződésből tartja a kóserságot?

Ha valaki átáll a kóserságra, akkor sok mindent meg kell tanulnia és meg kell szoknia. Mi kóser, mi nem, mire kell pecsét, mire nem (pl. cukor, só), meg kell szokni a húsos és tejes elválasztását. Azt is meg kell tanulni, mi van, ha elrontott valamit és mikor kell bevonni a rabbist. Mindezt a *báál tsuvá* felelőssége megtanítani a családjának.

Ha valaki ezt megtanulta és komolyan veszi, akkor nem tartunk attól, hogy direkt elrontaná. Így a *báál tsuva* gyerek nyugodt szívvel fogyaszthatja ezt az ételt²⁷.

„A legjobb rész a kóserság. El se tudom képzelni, milyen kövér lennék, ha mindig ehetném, ami eszembe jut. A legnehezebbek azok a mindennapi dolgok voltak, mint a peszáchi előkészületek, amin látszólag mindenki csak „átvitorlázott”. És most, 32 évvel később én is csak átvitorlázok rajta.

De bár lenne valakinek egy térképe számunkra!”

Eliseva

Az út vége: hogyan gyászol a *báál tsuvá*?

A gyásznak a zsidó vallásban nagyon jól körülírt szabályai vannak, amelyek végigvezetik az itt maradókat a gyász folyamatán²⁸. Bizonyos esetekben a *háláchá* felmenti a családtagokat a gyász hagyományos zsidó formái alól, ez azonban nem jelenti, hogy ne érezhetnének fájdalmat és ne gyászolhatnánk a magunk módján elhunyt szerettünket.

Hogyan kell meggyászolni a nem-zsidó apát vagy a nevelőszülőt?

A gyász előírásai a közvetlen zsidó vérrokonok halálának az esetében és a zsidó házastárs elvesztésekor érvényesek²⁹. Így nem kötelező a gyász a nem biológiai apa után vagy nem-zsidó szülő esetében³⁰. Azonban a zsidóság elutasítja a hálátlanságot aziránt, aki az embert felnevelte és sokat tett érte, ezért ilyen esetben is illik, hogy a gyerek tegyen valamit az elhunyt (nevelő)szülő emlékéért. Ezt azonban nem úgy kell megtenni, hogy eljártssza, mintha az elhunyt született zsidó lett volna, vagy vérrokona, aki után *sivét* kell ülnie, hanem úgy, hogy illően megemlékezik róla, pl. olyan jó cselekedetek gyakorlásával, ami kedves volt a szülőnek³¹. [Erről a kérdéstről sok évvel ezelőtt írtam egy hosszú állásfoglalást³².] Minden zsidó után kell kádíst mondani, helyes, ha a fogadott gyerek vállalja ezt.

Nem vallásos rokon után van-e gyász?

Abban az esetben, ha az elhunyt rokon kivonta magát a zsidóságból, nem érezte, hogy annak a része, akkor vele szemben nem kötelezőek a gyász hagyományos formái³³, hisz ő megtagadta ezt a hagyományt. Felmerül a kérdés, hogy ez igaz-e ma is minden nem-vallásos szülőre. Nagyon sok rabbi különbséget tesz azok között, aki vallásosan nőtt fel, de felnőttfejjel eltávolodott a zsidó hagyományoktól és megtagadta a zsidóságot és azok között, akik nem kaptak zsidó nevelést, nem volt lehetőségük megismerkedni a zsidó vallási hagyományokkal, tehát nem is tudták azokat igazán megtagadni³⁴.

A *Chátám Szofér*³⁵ épp ellenkezőleg azt mondja, hogy a nem-vallásos szülő után még inkább kell gyászt tartani és kádíst mondani, ezzel segítve a lelke emelkedését és pótolva az életében meg nem tett micvái.

Idézetek: A közösségi médiában arra kértük egy vallásos zsidókat tömörítő csoport báál tsuvá tagjait, hogy röviden írják le, mi a legjobb a vallásos életmódban, és mi okozza a legnagyobb nehézséget.

¹ https://theantizemach.blogspot.com/2012/08/blog-post_15.html; ² Lásd pl. *Torát Menáchem* 2. kötet 117. oldal; Gershon Kranzler: „A Visit With the New Lubavitcher Rebbe”, in: *Orthodox Jewish Life* 1951. szept.-okt. – lásd: https://www.chabad.org/therebbe/article_cdo/aid/66877/jewish/The-New-Lubavitcher-Rebbe.htm; ³ *Sulchán árukh* EH 129:10. és *Turé záháv* uo. 15.; ⁴ *SÁ* uo. 20.; ⁵ *SÁ* OC 139:3. *RöMÁ.*; ⁶ Lásd *RöMÁ* uo.; ⁷ Talmud, *Sábát* 66b. alapján; ⁸ Lásd *SÁ* EH 129:18.; ⁹ Lásd minderről *Zsidó jog és etika* 2. kötet 16. fejezet eleje; ¹⁰ Ahogy ezt mesteremtől, Gávriél Zinner rabbittól hallottam; ¹¹ *Hálíchet Slomo – Niszán* 4. fejezet 33. lábji.; uo. *Hilchet tfilá* 5. fejezet 37. lábji.; ¹² *Tsvot vohánhagot* 1. kötet 354. fejezet; lásd még *Umókarév bijmin* 2. kötet 3. fejezet; ¹³ *2Mózes* 20:12.; ¹⁴ *3Mózes* 5:16.; ¹⁵ *A Tízparancsolatban* uo.; ¹⁶ *SÁ* JD 240:2.; ¹⁷ *Uo.* 4.; ¹⁸ *Uo.* 18.; ¹⁹ Lásd *SÁ* uo. 241:4–5.; *Biná vádaát* 14:3.; ²⁰ *Máláchi* 3:24.; ²¹ *RáSI* uo.; ²² *SÁ* uo. 240:15. Lásd még *Biná vádaát* uo. 7–12.; ²³ Lásd uo. 11.; ²⁴ *Uo.*; ²⁵ Lásd *Sévet hálévi* responsum 9. kötet 198. fejezet; ²⁶ Lásd Talmud, *Kidúsin* 29a.; ²⁷ Lásd *SÁ* JD 119:1.; *Biná vádaát* 11:2.; de lásd *Igrot Mose* responsum JD 1. kötet 54. fejezet; ²⁸ *SÁ* uo. 342–403. fejezet; ²⁹ *Uo.* 374:4.; ³⁰ *Uo.* 5.; ³¹ *Zsidó jog és etika* 2. kötet 160. oldal; ³² *Uo.* 18. fejezet; ³³ *SÁ* uo. 345:5.; ³⁴ Lásd erről írásom: *Or Jisráél* folyóirat 87. szám 108–130. oldal; ³⁵ Responsum JD 326:3., EH 1. kötet 69. fejezet végén; ³⁶ *Or Jisráél* uo. (ebben a témában egy hosszú héber nyelvű állásfoglalást publikáltam nem régen)

TÉRJ MEG EGY NAPPAL HALÁLOD ELŐTT

VISSZATÉRÉS A GYÖKEREKHEZ

CHANA DEUTSCH *írása*

Báál tsuvá – a visszatérés mestere. Eredeti értelmében olyan zsidó, aki rosszat tett, megbánta és megfogadta, hogy soha többé nem követi el azt a bűnt. Napjainkban olyan emberre is használjuk, aki – teljességgel önhibáján kívül – nem kapott zsidó nevelést, ám feléledt benne a zsidó lélek szikrája és egyre közelebb került a vallásos zsidó élethez. Mivel a végtelen Istenhez vezető út is végtelen, ebben az értelemben még olyan ember is lehet báál tsuvá, aki egész életében vallásosan élt. Minden egyes, az Örökkévaló irányában megtett lépés közelebb hoz minket hozzá, vagyis megtérünk Istenhez.

„Térj meg egy nappal haláloed előtt” – mondta Eliézer ben Horkenosz rabbi, a Misna bölcse, aki maga is felnőtt fejjel fogott a tóratanulásba. Amikor egy tanítványa megkérdezte, hogy honnan tudhatná az ember, hogy mikor fog meghalni, azt felelte neki, hogy éppen ez az oka annak, hogy az embernek minden egyes nap újra és újra meg kell térnie. Hiszen sosem tudhatja, melyik nap lesz az utolsó előtti...

Áldott emlékü bölcseink is azt tanították, hogy az embernek egész életében a megtérés útját kell járnia, hogy egyre közelebb és közelebb kerüljön a Mindenható Istenhez.

Egyszer egy fiatal jesivatanuló látogatott el a Lev Szimchá néven ismert Szimcha Bunim Álter rabbihoz, a hatodik guri rebbéhez (1898–1992). A rabbi megkérdezte a fiatal embert, hogy melyik intézményben tanul. A válasz egy olyan jesiva volt, ahol köztudottan többnyire olyan diákok tanultak, akik nemrégiben kerültek közel a vallásos élethez, a Tórához és a micvákhöz, ám a fiú azt is gyorsan hozzátette, hogy „De én nem vagyok báál tsuvá!”. A rebbe ránézett és így felelt: „Valójában mindannyiunknak az a feladata, hogy igyekezzon báál tsuvá lenni”.

A Talmudból (*Bráhot* 34b) ugyanakkor azt is tudjuk, hogy „Még a tökéletesen igaz emberek [*cádikim gmurim*] sem érhetnek el arra a helyre, ahol a megtértek [*báálé tesuvá*] állnak”. Hogyan lehetséges ez? Aki megtért, az

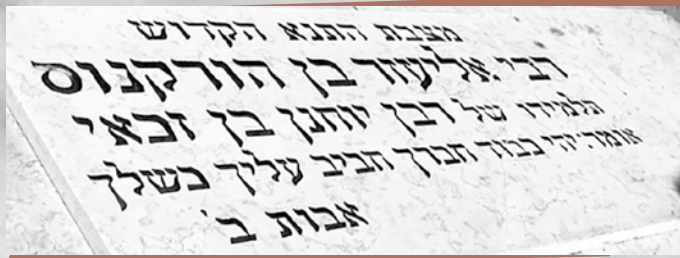
korábban nyilván bűnöket követett el, ám éppen az érhet a legmagasabbra, aki előtte a legmélyebbre zuhant. Annak ugyanis, aki sosem próbálta ki, hogy milyen nem-kóser ételt enni vagy péntek este barátokkal mulatni az időt, könnyebb nem megtennie ezeket, mint annak, aki kipróbálta és szerette is a Tórában tiltott dolgokat, tevékenységeket, viselkedésmódokat vagy ételeket a megtérése előtt. A *jécer hárá*, a rossz ösztön ugyanis mindig ott munkálkodik az emberben, és annak, aki tudja, hogy mi mindenről kellett lemondania, amikor a Tóra útját választotta, nagyobb erőfeszítésébe kerül, hogy ellenálljon neki, mint annak, aki mindig is betartotta a micvákat.

Az áldott emlékü Lubavicsi Rebbe, Menachem Mendel Schneerson rabbi mindig is kitüntetett figyelemmel kezelte a báál tsuvákat. Amikor egy régi hászid családból származó követője panaszkodott, amiért a Rebbe jobban odafigyel a megtértekre, mint azokra, akik egész életükben a Tóra és a micvák útját járták, a Rebbe így felelt: „Miért nem térsz meg magad is?”

Legnagyszerűbb talmudi bölcseink közül többen is megtértek voltak, közülük most a fent idézett Eliézer ben Horkenosz rabbi mutatjuk be. Korunk neves döntvényhozói között is akadnak olyanok, akik nem vallásos családba születtek és életük későbbi szakaszában kerültek közel a Tórához és a micvákhöz, közülük Uri Zohár rabbi emeljük ki.

1. Rabbí Eliézer ben Horkenosz

A polgári időszámítás szerinti első században, a második Szentély lerombolása körüli időszakban élt Eliézer fiatal korában nem tanult Tórát, napjait földműveléssel és az apja nyájának legeltetésével töltötte. Ez azonban egyre kevésbé töltötte el elégedettséggel: többre, jobbra vágyott. Lelkében felébredt a vágy Jeruzsálem és a tóratanulás iránt, és családtagjai mind többször találtak rá, amint mélyen gondolataiba mélyedve rója a földeket. Lustának, mihasznának titulálták és a legnehezebb munkákat hagyták neki. Amikor egy napon testvérei a völgy puha földjét szántották fel, míg neki a dombtető száraz, köves részét hagyták, ahol az ekét húzó állat eltörte a lábát, Eliézer elmenekült otthonról. Apja ha-

ragra gerjedt és elhatározta, hogy kitagadja az örökségéből. Eközben a fáradt és éhes Eliézer megérkezett Jeruzsálembe, és egyenesen Jochánán ben Zákáj nagynevű jesivájába ment. Jochánán ben Zákáj meglátta a sovány, sápadt fiatalemberben a tehetséget. Ellátta étellel és tanítványává fogadta.

Egy napon Horkenosz, Eliézer apja érkezett Jeruzsálembe, hogy Jochánán ben Zákáj rabbi beleegyezését kérje fia kitagadásához. A rabbi hamar rájött, hogy az egyik legkülönb tanítványának apja áll előtte, ám nem árult el neki semmit, csupán meghívta a tanházba, ahol felkérte Eliézer rabbit, hogy tartson tóramagyarázatot. A bölcs, mély értelmű előadás mindenkit magával ragadott. Horkenosz alig hitte el, hogy valóban tulajdon fia áll előtte. Végül odaállt Jochánán ben Zákáj elé, és azt mondta: „Azért jöttem, hogy kitagadjam a fiamat az örökségből. Most, hogy láttam nagyságát és hallottam bölcsességét, úgy döntöttem, hogy egész vagyonomat rá hagyom”. Eliézer ben Horkenosz rabbi természetesen nem fogadta el ezt.

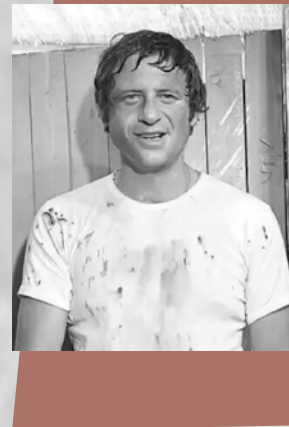
Eliézerből híres rabbi lett, maga Simon ben Gámliel rabbi, a Fejedelem adta hozzá a lányát. Amikor a második Szentély lerombolása előtt Jeruzsálemet ostromolták a rómaiak, Jochánán ben Zákáj rabbi halottnak tette magát, koporsóban hagyta el az ostrom alá vont várost. A koporsót többek közt Eliézer rabbi vitte a vállán.

Az egyszerű, tanulatlan földműves, Eliézer hatalmas tudású és elismert rabbi lett. Elméjét cementtel kibélelt falú gödörhöz hasonlították melyből egyetlen csepp víz sem szivárog el. „Ha Izrael népének minden bölcse lenne egy mérleg egyik oldalán és Eliézer rabbi a másikon, a mérleg nyelve az ő oldalára dőlné” – mondták róla. Lodban jesivát alapított, és amikor a halálán volt, tanítványai az ágya köré gyűltek, hogy még tanulhassanak tőle. Minden kérdésükre türelmesen válaszolt, és végül egy péntek este, tóratanulás közben adta vissza tiszta lelkét az Örökkévalónak, éppen amikor egy tanítványa kérdésére így válaszolt: tiszta.

2. Uri Zohár rabbi (1935–2022)

A tel-avivi bohémok királyából az ortodox zsidóság egyik vezetőjévé lett Uri Zohár rabbi jó nevű színészként kezdte karrierjét. Ahogy pedig Slomó Jicchák Silberman rabbi tanítványaként egyre mélyebbre ásta magát a vallásos életbe, karrierje nem szenvedett csorbát, csak átalakult: friss báál tsuvák konferenciáin beszélt, részt vett a vallásos pártok kampányfilmjeinek készítésében, televíziós és rádiós interjúkat adott, és átütő személyisége mindig garantálta a sikert.

Zohár lengyelországi bevándorló szülők gyermekeként látta meg a napvilágot 1935-ben. Katonai szolgálata után a jeruzsálemi Héber Egyetemen hallgatott filozófiát. Köztudottan rendkívül vulgárisan fejezte ki magát mind a mindennapokban, mind pedig a filmjeiben. Lassanként azonban elkezdett a vallás felé vonzódni, először kipával a fején jelent meg a képernyőn, majd egyre több micvát tartott be. Mindeközben azonban nem szakította meg a kapcsolatot szekuláris barátaival, közülük különösen mély barátság (és gyermekeik révén családi kapcsolat) fűzte az énekes-színész Arik Einsteinhez.

Saját életútja okán rendkívül fontos volt számára a kiruv – a szekuláris életet élő zsidók közelítése a valláshoz. A színészből jeruzsálemi rabbivá lett Zohár szeretett adni, másokat segíteni, de legkülönlegesebb tulajdonsága az az emelkedett öröm volt, amely minden tettét jellemezte. Átgondoltan, pontosan cselekedett, szavainak, mozdulatainak jelentése volt. Így imádkozott, így beszélt, így élte az életét. Amikor valamit csinált, azt teljes átéléssel tette, jelen volt, és mindent mozdulatát áthatotta ennek a kisugárzása (vezetékneve, Zohár éppen azt jelenti: ragyogás). Felnőtt fejjel, fényes karriert követően választott élete minden egyes nap új örömmel, új lelkesedéssel töltötte el. Soha nem hagyta abba a tanulást, mindig azon igyekezett, hogy egyre és egyre közelebb kerülhessen az Örökkévalóhoz. Utja a tsuvá, a megtérés útja volt a szó legtágabb értelmében: napról napra, évtizedeken át azon dolgozott, hogy minden nap jobb ember legyen, mint a megelőző napon volt.

Istennek tetsző „páváskodás”

A PÁVA UTCAI ZSINAGÓGA CENTENÁRIUMÁRA 2. rész

CSEH VIKTOR írása

Száz évvel ezelőtt, egykori üzemeket és kisebb gyárakat befogadó, jobbára földszintes házak fölül egy ékszerdoboz emelkedett, 1924. január elején ott avatták fel a kerület máig aktív zsinagógáját, a Páva utcait. A csodálatos, Baumhorn Lipót által megálmodott épület centenáriuma kapcsán a zsinagóga múltjának, felépítőinek, s így a ferencvárosi zsidók nagyobb részének a nyomába eredünk. Tartsanak velünk a Judapest anno legújabb, háromrészes sorozatában is!

Örökmécses Móricz kedvére

A ferencvárosi zsidók egyik legmagasztosabb napja, egyben a látványos Páva utcai zsinagóga felavatása 1924. január 6-án volt. A nevezetes vasárnap délután kezdetén Baumhorn Lipót (1860–1932) a templom kulcsát átnyújtotta dr. Lederer Sándornak (1852–1927), a pesti neológ hitközség elnökének, aki élénken támogatta az építkezést. Lederer a beszédében kiemelte, hogy bár „Üldöznek, jogainktól fosztanak meg bennünket: mi a Tóra, az örök szent Igazság oszlopánál imádkozunk hazánk feltámadásáért” – így, a hazaszeretet és hűség jegyében adta át a „Béketemplomot”.

Az ünneplő közönség tömegében nem csupán a kerületi és fővárosi zsidó prominensek, de Budapest krémje, vallásra való tekintet nélkül megtalálható volt. Az első sorban ült a hazai irodalmi élet egyik ismert arca, – Zahler Emil doktor egy régi páciense – Móricz Zsigmond (1879–1942) is, aki szemmel láthatólag nagy érdeklődéssel kísérte végig az ünnepséget. Amikor az esemény után megkérdezték tőle, hogy mi ragadta meg leginkább a figyelmét, a következőt válaszolta: „Az a momentum, amikor az örökmécses meggyújtották. Meg is kérdeztem, mi a héber neve. »Nér tómid.« Megjegyzem magamnak.”²

A Páva utcai zsinagóga megkoronázása

A sok szempontból a IX. kerület ékkövének számító zsinagógát csúcsteljesítménynek beillő gyorsasággal építették fel,

azonban az avató ünnepség még nem jelentette a „páva” tollainak teljes pompájában való megmutatkozását, hiszen hiányozott még a belső díszítés és több kiegészítő elem is.

Az épület belső szépségének kibontakozását sokak segítették. Például a zsinagóga „emlékszekrényét”, vagyis azt a bútort, melyen az elhunytakért lehetett mécseseket gyújtani, Szabó Rezső ajándékozta elhunyt édesapja, Schwarcz Ignác H. (1850–1924)³ egykori újpesti rabbi emlékére. A vitrinben az első lángocskát pedig az avatás évében, jom kipur előestéjén lobbantotta fel Farkas rabbi az első világháborús hősi halottak emlékére.⁴

Mindeközben pedig, a belső tér a hétköznapi szürkeségében színesedett, méghozzá Baumhorn saját kezű irányítása mellett. A teljességében elkészült, pazar díszítőfestésű zsinagógában az első Istentiszteletet 1926. március 19-én, péntek este tartották.⁵

A templomtér világosságát tovább hangsúlyozta a fehér, kék és sárga festés, illetve a visszafogott aranyozás. Baumhorn felújította a barokk zsinagógáknál alkalmazott trompe-l'œil technikát, s súlyos drapériákat utánzó festés helyett légies, finoman eső táliszrészletekkel ölelte körbe a frigszekrény falát. A női karzat mellvédjére makkabeusi liliomok kerültek. A keleti fal előtti ívre a Tóra jelmondata került héber és magyar nyelven: „Szeresd felebarátodat mint tenmagadat.” (3Mózes 19:18.), a tóraszékény jobb és bal oldalán szintén egy bibliai idézet, mely magyarul így hangzik: „Akkor hallgass szolgáltnak és Izrael népednek könyörgésére, mellyel majd imádkoznak e hely felé [...]” (1Királyok 8:30.).

Az alkotást peszách hetedik napján megszemlélte Lederer Sándor is, s ünnep után az alábbi levelet küldte el a zsinagóga tervezőjének: „Igen tisztelt műépítész Úr! Páva utcai új templomunk kifestése is befejeztetvén, ezzel az Ön művészi alkotása immár teljes szépségében áll előttünk és örök időkre büszkén hirdeti hittestvéreink páratlan áldozatkészsége mellett az Ön nemes, nagy művészetét. Peszách ünnepén megtelt lelkünk e templom szépségének magasztos áhítatával és így mondunk Önnek meleg köszönetet e remek alkotásért, amely oly méltó szent helye lesz az igaz vallásosságnak. Fogadja igen tisztelt műépítész Úr ismételt meleg elismerésem mellett, igaz tiszteletem kifejezését.”⁶

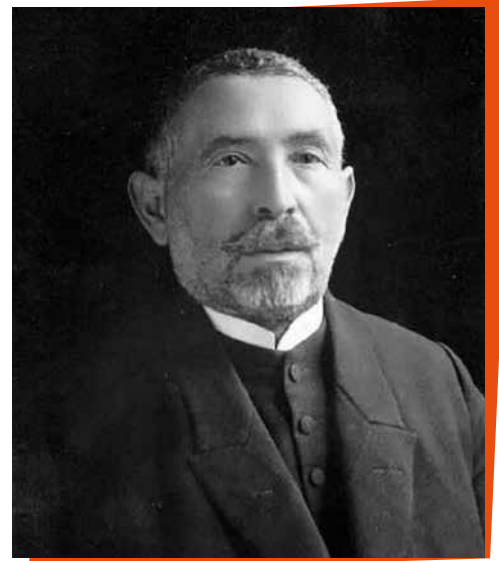
A ferencvárosi hitélet első örlángja

A IX. kerületi zsidók első rabbija a munkácsi születésű dr. Farkas József (1866–1945) volt, aki vallási tanulmányait szülővárosában kezdte meg a

Ráv Chájim Szófer („Máchne Chájim”, 1821–1886) mellett, majd a huszti jesivában Ráv Schick Mózes („MáHáRáM Schick”, 1807–1879) irányításával tanult Tórát, utána pedig bécsi és kecskeméti állomásokat követve a pesti Rabbiképző Intézetben avatták rabbivá. 1898-ban a fiumei hitközségben lett hitoktató, mely pályáját Szabadkán folytatta. 1902-ben a pesti neológ hitközség közkedvelt vallásánára lett,⁷ majd a ferencvárosi zsinagóga Páva utcába való költözésétől fogva az imaház hitszónokának választották.⁸

Az első világháború idején kórházi lelkészi funkciót is vállalt, ahol az Istentiszteleteket az ismert karvezetővel, a Páva utcai kántorral Frey Izraellel (1861–1921) tartotta.⁹ 1920-ban egyöntetű szavazással a IX. kerületi templomkörzet első körzeti rabbijává választották.¹⁰ 1923-tól a Timót utcai hadirokkant otthon zsidó vallású gondozottainak is ő lett a rabbija, 1927-ben pedig beválasztották a Pesti Izraelita Hitközség Rabinátusába is.¹¹

A rabbi kiváló pedagógiai érzékét mutatja, hogy már a Páva utcai átmeneti zsinagógában, gyakorlatilag az imahely megnyitásának pillanatától szervezett úgynevezett ifjúsági Istentiszteleteket, a környéken lévő öt polgári fiú- és leányiskola tanulói számára,¹² hogy a fiatalságban minél inkább megerősítse a vallásos érzetet. 1919-ben pedig, amikor a kommunisták betiltották az iskolai hittanoktatást, akkor Farkas rabbi vezetésével megalapították a Páva utcai Talmud-Tórát.¹³

Farkas rabbi irigylésre méltó életfel-fogásáról egyik előadásának következő leírata tanúskodik: „Szép, nagyon szép a világ annak számára, aki szépnek látja és élvezni tudja. Örömet az élet forrásából csak az meríthet, aki gazdag kedéllyel van megáldva. A jó embereket is csupán a jó ember képes megtalálni. És ez az a három dolog tulajdonképpen, amiért az embernek élni érdemes. Mindez a három dolog megvan a Talmud és a Midrás humorában. [...]”

A vallásos irodalomba beékel humor és a hit édes testvérei egymásnak. A humor jótékony és üdvös hatást gyakorol a hívőre, miként a lélekre a hit hatalma. Felüdíti a hívő szívét és megnyugtatja háborgó lelkét. [...] Valóban, bölcsseink humora az élet tanítómestere.”¹⁴

Farkas rabbi idős korára való tekintettel 1942-től segédrabbi is működött a Pávában, dr. Rosenblum Manó (1903–1981)¹⁵, a pesti neológ hitközség egyik kiváló vallásánára személyében, aki főrabbi társához hasonlóan – jöllerhet – a Rabbiképző Intézetben nyerte képesítését, előtte ő is több jesivában nyert mély talmudikus tudást.

Nem mindennapi emberek az omed előtt

A zsinagóga egyik kiváló kántora dr. Pollák Gyula (1886–1934) volt, kinek 1929-es kinevezése igencsak nagy feltűnést keltett, ugyanis Pollák eredetileg ügyvédként működött a belvárosi Akadémia utcában, miközben énekes ambíciókat is pengetett. Kiváló hangjának és liturgiai ismereteinek köszönhetően – az Ügyvédi Kamara enge-

FARKAS FŐRABBI (FORRÁS: MILEV)

A ZSINAGÓGA BELSŐ TERE

délyével – először a Csáky (ma: Hegedűs Gyula) utcai zsinagógában, majd egy évvel később, 1930-tól, a Páva utcai zsinagógában nevezték ki kántorrá.¹⁶

Pollák pálya párosítása olyan nagy szenzációt gerjesztett, hogy az egyik legnagyobb napilap még egy viccet is költött róla, mely így hangzik: „A nap hőse: Pollák Gyula pesti ügyvéd, aki felcsap főkántornak. Ő azon kisszámú pesti ügyvédek közé tartozik, akinek még lehet hallani a hangját.”¹⁷

Az ügyvéd úr után Reich Lázár lett a zsinagóga kántora, aki túlélte a bori munkatábor, s a vészkorszak után egy ideig Párizsban, később New Yorkban folytatta kántori pályáját.¹⁸ 1937-től pedig a Páva új főkántora Tennenbaum Dávid (1881–1950), addig a debreceni status quo ante hitközség kiváló cházánja lett; hirtelen bekövetkezett haláláig szolgálta az itteni közösséget, testét 1965-ben a családja a Szentföldön temette újra.¹⁹

Pillanatfelvételek a Nőegylet életéből

A VIII. és IX. Kerületi Izraelita Nőegyletet a millennium évében, 1896-ban szervezte meg néhány lelkes asszony, kiket hamarosan még számos új tag követett. A megalakulás utáni évekről egy 1928-as interjúban a következőket mondta el Schneider Dávidné akkori társelnök:

„Ezelőtt 32 évvel alakult meg az Üllői úton [89/c. szám alatt – Cs.V.], Schiffer Mórné házában egy kis társaságnak mondható egyesület, amely aztán 8 év múlva Ehrlich Manó likörgyáros házában kapott egy kis helyiséget. Ebben a helyiségben 40 gyerek részére létesült először népkonyha. Ennek a népkonyhának a lelke Erdélyi Józsefné, a mostani titkárnőnknek, Ibolykának az édesanyja volt, aki maga főzött és vezette ezt az intézményt.”²⁰

A nőegylet tagjainak száma már alig fél éves fennállás után meghaladta a 400 főt, akik megalakulásuk első télen már mintegy száz gyermeknek juttattak meleg ruhát.²¹ 1898-ban, a királyné tragikus elhunytja után elhatározták, hogy annak halálózási évfordulóján évről évre két asszony fognak (vallási különbségre való tekintet nélkül) segíteni 20-20 forinttal, akik aznap szülnék gyermeket, kikötésül pedig csak annyit adtak, hogy az újszülöttet ha leány, akkor Erzsébetnek, ha pedig fiú, akkor Rudolfnak kell elnevezni.²²

Mint a fent említett kezdeményezések is mutatja, a nőegylet rengeteg nélkülöző életét tette jobbá. A lelkes tagok 1903. január 19-én az egylet odaadó pénztárosának, Ehrlich Manó (1843–1926) likörgyáros – később Ferenc József-rend lovagja, fővárosi törvényhatósági bizottsági tag –²³ Liliom utca 34. szám alatti házában nyitották meg a népkonyhájukat, ahol szegény gyermekeket ételmeztek,²⁴ s a későbbiekben októbertől márciusig működött, ahogy egy későbbi évben fogalmazták: „Különösen azoknak a gyermekeknek érdekében rendezték be, kik zsidó koszt hiányában egyáltalában nem ehettek a téli hónapok alatt meleg ételt.”²⁵ Idővel pedig, miután a népkonyha a Páva utcába költözött, már a nyári időszakban is üzemelt a melegétel-osztó.

A nőegylet élén a legkiválóbb asszonyok álltak, egyik emblemikus alelnöke Szabolcsi Miksáné (szül.: Boskovitz Malvina, 1865–1910) volt, az *Egyenlőség* főszerkesztőjének felesége, akiről a következőket írták nekrológiájában: „Arról a hatásról, amit a nő képvisel a férfi sorsában, sokat énekeltek a költők; de a munkában osztozó hitvesről még nem hangzott föl himnusz. Ehhez róla lehetett volna mintát venni. [...] Sok teendői közepette, amit önként vállalt, amit kötelességének ismert, amit szeretettel, szenvedéllyel teljesített, amivel részesévé vált férje munkájának, amivel létrejönni és megvalósulni segítette férje gondolatait: arra is tudott

SZABOLCSI MIKSÁNÉ
(IZRAELITA CSALÁDI NAPTÁR, 1910-1911)

Egy esküvő a Páva utcából

„Schwarcz Viktornak, a Remete utcai templomegyesületnek nemes lelkű jótékony elnökének és nejeének szül. Binéter Júliának fiai tartották f. hó [május – Cs.V.] 20-án egybekelési ünnepélyüket a régi tradíciók szerint a Páva utcai templom délszaki növényekkel díszített udvarán. A tisztelők és barátok oly hatalmas tábora jelent meg, a pompás ünnepélyen, hogy a különben tekintélyes méretű templomudvar teljesen elégtelennek bizonyult az egybegyűltek befogadására. Megjelent az ünnepélyen a főváros zsidóságának színe-java, a pesti chevra kadisa három elnökségi tagja. Képviselve voltak: hitközségünk elnöke, választmánya és képviselő-testülete, a Lónyai utcai, Remete utcai, Tompa utcai és Soroksári utcai templomegyesület, a VI. és VII. ker. templomkörzet elnöksége és választmánya teljes számban, a VIII–IX. ker. izr. nőegylet stb.

A szertartást a IX. ker. és Remete utcai templomegyesület széphangú és kiváló kántorainak Takácsnak és Münznek a közreműködése mellett dr. Farkas József rabbi végezte nemesen szárnyaló és tartalmasan mély ünnepi szónoklattal. A szertartás befejezése után dr. Zahler Emil előljáró úgy hitközségünk elnökének Kaszab Aladárnak, mint saját körzetének képviselőjének magas színvonalú, lendületesen szárnyaló beszédet intézett az ifjú párokhoz és megkapóan méltatta Schwarcz Viktornak a hitélet terén kifejtett ügybuzgó munkálkodását és nemes jótékony cselekedeteit, majd végül az árva gyermekek közül mondott az egyik, minden jelenlévőt a könnyekig megindító köszönetet, nagylelkű adakozó jótévőjüknek, Schwarcz Viktornak és egész családjának. Ezután a násznép a VIII. és IX. ker. izr. nőegylet által ételmezett szegénygyermekek sorfala között, a gyermekek által hullatott virágosban távozott.”

(„Házasság – Schwarcz Viktornak...”, *Egyenlőség*, 1928. 48. évf. 20. szám, 22. old.)

Tanoncotthoni képeslap 1938-ból

„A Budapesti VIII. és IX. ker. Izr. Nőegylet Baross u. 133. sz. alatt lévő »Dr. Hevesi Simon Tanoncotthon«-a, vasárnap, március 20-án szép ünnepség színhelye volt. Tanoncéveit az otthonban töltött, immár segédde avatott négy fiatal fiút búcsúztattak. Az ünnepséget a fiúk nyitották meg a »Hiszek egy Istenben...« eléneklésével, amit követtek Landesmann Lászlóné elnökasszony búcsúszavai; ezekből kicsengett az a teljesen átérzett, igaz őszinteség, amellyel azt a fogadalmat tette, hogyha az élet útjain majd nehézségek gördülnek eléjük, forduljanak hozzá és ő megfogadja úgy maga, mint ittlévő munkatársai nevében, hogy tanáccsal és tőlük telhetőleg anyagiakkal is, mindenkor segítségükre lesznek. Ezután Fried Róbert, a tanoncotthon védnöke, majd Ripper Frigyes frontharcos intézett meleg és buzdító szavakat a fiúkhoz. Végül dr. Farkas József főtisztelendő kérte Isten áldását a távozókra és a nőegylet vezetőségére, akik ezt a gyönyörű intézményt fenntartják.”

(„A Budapesti VIII. és IX. ker. Izr. Nőegylet...”,
Egyenlőség, 1938. 58. évf. 12. szám, 13. old.)

AVATÁSI CSOPORTKÉP (1-ES SZÁMMAL JEJÖLVÉ LEDERER
ELNÖK, 2-ES ZAHLER DOKTOR A TOLNAI VILÁGLAPBAN)

időt szakítani, hogy a házon kívül is jót tegyen. [...] Csupa szív volt – ezért a szíve ölte meg. Sokat szenvedett, de még több fájdalmat enyhített: ezt mondhatjuk el róla akkor, amikor szelíd, szép, fájdalommentes elmúlásával a legnagyobb fájdalmat ütötte azok szívében, akiket legjobban szeretett.”²⁶

A gyász hónap elmúltával a hölgyközösség rendkívüli választmányi gyűlést tartott Szabolcsiné emlékére, melyen elhatározták, hogy kegyeletből egy évig nem is töltik be a korán elhunyt alelnök helyét, s egyúttal örömmel számoltak be arról, hogy a megboldogult emlékére létrehozott alapítvány napról napra gyarapodik, így a jorcsajtjakor majd még több rászoruló asszonyt fognak tudnak támogatni.²⁷

A VIII–IX. Kerületi Izraelita Nőegylet nagy áldozatok árán két szeretetotthont is fenntartott a Baross utca 129. szám alatti bérházban, melynek első emeletén idős asszonyok, míg a második emeleten agg férfiak kaptak elhelyezést – átlagosan mintegy negyven ember, a középosztály tönkrement tagjai, akik öregségüknél vagy betegségükönél fogva szorultak ápolásra.²⁸

Egy évváró ülésén 1934 kora nyarán hatalmas ovációt váltott ki Rosenberg Sándorné – akkori – elnök asszony bejelentése, hogy az ősszel a Baross utca 133. szám alatt megnyitják a Hevesi Simon Tanoncotthont, ahol árvák – a megnyitáskor 20 fiatal – kaptak otthont és vallási neveltetést.²⁹ Az otthon később a Lónyai utca 18/b-s bérház ötödik emeletére költözött, ahol 1940-ben, az emeletes ágyakon harminc tanonc tért nyugovóra, szabadidejükben pedig egy 600 kötetes könyvtárból válogathattak olvasnivalót.³⁰

¹ „Hírek – A páva-utcai zsidótemplom felavatása.”, *Az Ujság*, 1924. 22. évf. 7. szám, 6. old.; ² „Nér tómid”, *Egyenlőség*, 1924. 43. évf. 4. szám, 4. old.; ³ „Hírek – Halálozás.”, *Egyenlőség*, 1924. 43. évf. 7. szám, 12. old.; ⁴ „Hírek – Emlékszekrény-avatás a páva-utcai templomban.”, *Egyenlőség*, 1924. 43. évf. 41. szám, 13. old.; ⁵ „Hírek – A páva-utcai templom kifestése”, *Egyenlőség*, 1926. 45. évf. 12. szám, 14. old.; ⁶ „Hírek – Kész a páva-utcai templom.”, *Egyenlőség*, 1926. 45. évf. 16. szám, 15. old.; ⁷ „A pesti rabbiság két új tagja”, *Egyenlőség*, 1927. 46. évf. 23–24. szám, 12. old.; ⁸ „Hírek – Még egy templom.”, *Egyenlőség*, 1916. 35. évf. 45. szám, 13. old.; ⁹ „Hírek – Istentiszteletek – Dr. Farkas József”, *Egyenlőség*, 1915. 34. évf. 40. szám, 11. old.; ¹⁰ „Hírek – Az első körzeti rabbi.”, *Egyenlőség*, 1920. 39. évf. 16. szám, 14. old.; ¹¹ „A pesti rabbiság két új tagja”, *Egyenlőség*, 1927. 46. évf. 23–24. szám, 12. old.; ¹² „A pesti hitközség beszámoló. Oktatásügy. Szertartás. II.”, *Egyenlőség*, 1911. 30. évf. 20. szám, 3. old.; ¹³ „Hírek – Jubileum.”, *A Magyar Zsidók Lapja*, 1939. 1. évf. 23. szám, 15. old.; ¹⁴ Farkas József dr., „Humor és elmesség a Talmudban és a Midrásban”, *Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat Évkönyve*, 1917. 194–195. old.; ¹⁵ „Látogatás a páva-utcai templomkörzet intézményeiben, ahol méltóan folyik a vallási és karitatív tevékenység”, *A Magyar Zsidók Lapja*, 1942. 4. évf. 40. szám, 5–6. old.; ¹⁶ „Halálozás – Dr. Pollák Gyula”, *Egyenlőség*, 1934. 54. évf. 48. szám, 20. old.; ¹⁷ „Napi Hírek – Zsidó kántor lesz egy fiatal ügyvéd.”, *Pesti Napló*, 1929. 80. évf. 54. szám, 10. old.; ¹⁸ „Napi Hírek – Jó reggelt!”, *Pesti Napló*, 1929. 80. évf. 54. szám, 10. old.; ¹⁹ „Megérkezett New Yorkból a Páva-utcai templom volt főkántora”, *Uj Kelet*, 1958. 39. szám, 3004. szám, 7. old.; ²⁰ „Hazahozták Tennenbaum Dávid főkántor hamvait”, *Uj Kelet*, 1965. 47. évf. 5215. szám, 2. old.; ²¹ „Hírek – A Budapesti VIII. és IX. kerületi izraelita nőegylet”, *Egyenlőség*, 1920. 39. évf. 13. szám, 11. old.; ²² „Három évtized zsidó női munka”, *Egyenlőség*, 1928. 48. évf. 24. szám, 14. old.; ²³ „Egyesületek – A Budapesti VIII–IX. kerületi Izraelita Nőegyesület”, *Pesti Napló*, 1897. 48. évf. 36. szám, 9. old.; ²⁴ „Nemzeti gyász”, *Egyenlőség*, 1898. 17. évf. 40. szám, 12. old.; ²⁵ „Halálozás: Ehrlich Manó”, *Egyenlőség*, 1926. 45. évf. 6. szám, 18. old.; ²⁶ „A VIII–IX.”, *Egyenlőség*, 1903. 22. évf. 3. szám, 12. old.; ²⁷ „Hírek – Uj zsidó népkönyha a fővárosban.”, *Egyenlőség*, 1909. 28. évf. 36–37. szám, III. melléklet, 6. old.; ²⁸ „Szabolcsi Miksáné.”, *Egyenlőség*, 1910. 29. évf. 10. szám, 7. old.; ²⁹ „Hírek – Szabolcsi Miksáné emlékére.”, *Egyenlőség*, 1910. 29. évf. 15. szám, 11. old.; ³⁰ „Hírek – A VIII–IX. ker. Izr. Nőegylet”, *Egyenlőség*, 1934. 54. évf. 38. szám, 15. old.; ³¹ „Magyar zsidó intézmények hete – Női munka”, *Egyenlőség*, 1934. 54. évf. 29. szám, 6. old.; ³² „Ve-gyesek – Uj zsidó tanoncotthon.”, *Izraelita Tanügyi Értesítő*, 1935. 60. évf. 2. szám, 36. old.; ³³ „D) Izraelita tanoncotthonok – e) Dr. Hevesi Simon...”, *Munkaiügyi Szemle*, 1940. 14. évf. 11. szám, 444. old.

TOVÁBB BŐVÜL a Maimonidész-paletta

V. S. interjúja

Nyolc éve nyílt meg a Maimonidész Gimnázium. Az iskola akkor 4+1 osztályos képzéssel indult (az egyes a nyelvi előkészítő osztályt jelöli). A hatosztályos tanítás három éve kezdődött. Most újra nagy fába vágják a fejszéjüket: általános iskolai osztály kezd ősztől az első elemi osztállyal. Szilánk Zsuzsa, a Maimonidész Gimnázium operatív igazgatója avat be bennünket azokba a változásokba, amelyek szeptembertől köszöntenek be az iskolában.

Maimonidész Általános Iskola és Gimnázium

– *Milyen változásokat hoz az első osztály indulása az iskola életében a 2024–25-ös tanévkezdettől?*

– A teljes palettából hiányzott még a meglévő hatosztályos nyelvi előkészítő struktúra alá felmenő rendszerben betagozódó elemi képzés. Annyi a különbség, hogy a hatosztályos képzés korban sokkal jobban volt kapcsolható a 4+1 osztályoshoz, hiszen csak két év különbség van a gyerekek életkora között.

Ezért az elemi esetében egészen más módon történik a tanári csapat kiválasztása – újfajta szemléletmódot igényel részünkről, hiszen a leendő elsős gyerekek csak most hagyták el az óvodát. Arra szeretnénk fektetni a hangsúlyt, hogy ez a lehető legkisebb változást jelentse a gyerekek számára. El kell kezdeniük megszokni a szabályokat, hiszen többet kell ezután egy helyben ülniük. Mivel ez egy nagyobb változás az életükben, megpróbáljuk a lehető legkényelmesebben, zökkenőmentesen átvezetni őket az iskolai életbe.

– *Mire kell figyelni a környezet kialakításakor?*

– A tantermek kialakítása során nagyon figyelünk arra, hogy a környezet otthonos, barátságos legyen. Tervezünk egy olyan sarkot, ahol a játékos fejlesztésre, a szenzoros mozgás javítására és a gyerekek felelősségvállalásra való nevelésére fektetjük a hangsúlyt, úgy, hogy ez még emlékeztesse őket az óvodára. Lesznek babzsákok, plüssállatok – ezek a közösségi együttlétben, az otthonosságban és a felelősségvállalásban segítenek.

– *Milyenek lesznek az új pedagógusok?*

– A pedagógusok kiválasztásánál azt tartjuk szem előtt, hogy milyen követelmények vannak egy általános iskolai elsősrel kapcsolatban, figyelembe véve azt, hogy a magas szintű oktatást úgy tudjuk a gyerekek számára nyújta-

ni, hogy ne érezzék, milyen sok új dolgot kell megtanulniuk. A tanár feladata, hogy tudjon integrálni, képes legyen egyénileg is figyelembe venni a gyerekek érdekeit, de a haladást is szem előtt tartva alakítson ki optimális helyzetet a leadandó tananyaggal kapcsolatban. Ha úgy érzi, hogy kicsit lassítani kell, akkor ahhoz legyenek meg a módszerei, amikkel biztosítja, hogy ne maradjon ki a gyerekeknek semmi a tananyagból, hanem úgy épüljön be a tudásába, hogy az elkövetkezendő években is tudjon erre alapozni.

– *Tudják a gimnáziumi tapasztalataikat kamatoztatni majd az elsősöknél?*

– Az eddigi tapasztalataink alapján úgy látjuk, hogy a gyerekek óriási hiányokkal érkeznek – leginkább a magyar és a matematika tantárgyak területén. Azt szeretnénk, hogy ezeket már a mi kis elsősökkel kezdjük el úgy tanulni, hogy ne hetedikben kelljen újra visszamenni azokhoz az alapokhoz, amelyeknek már réges-régen meg kellene lenniük. Így sem az algebrai résznél, sem a magyar nyelvénél nem lesznek olyan örületes hiányosságok, amelyeket utána nagyon nehéz és nagyon hosszú ideig tart bepótolni.

Komolyan figyelembe vesszük azt, hogy a 21. századi gyerek nagyon korán ismerkedik meg a különböző interaktív eszközökkel, így interaktív/okostáblát fogunk a tanteremben elhelyezni, amihez a gyerekek a saját kis tabletjükön keresztül tudnak bizonyos órákon csatlakozni. A tanítónő, akivel elkezdtünk dolgozni ebben a témában, a digitális kultúrát és az informatikai részt fogja koordinálni az iskolán belül. Az előző iskolájában ő alakította ki ezt a rendszert és nagyon jó tapasztalatai vannak ezzel kapcsolatban. Így az elképzeléseink találkoztak.

A délutáni tanítónőnknek a magyar nyelv és irodalom a második szakiránya, ezt szerintem nagyon jól fogjuk tudni itt a piciknél alkalmazni. Hiszen az olvasás-írás-készséget és a szövegértést igen komolyan meg kell alapozni, hogy utána ne legyenek tanulási nehézségeik.

– Mivel készülnek az új elsősök fogadására?

– Megannyi különlegességgel készülünk az új elsősök érkezésére. Már augusztus 20. után iskolakóstolató programokon vesznek részt az intézményen belül, megismerhetik egymást az iskolakezdés előtti nyolc nap alatt. A szülőkkel és a többi diákkal is lesz közös program, és természetesen a pedagógusok is felsorakoznak: mindenkinek lesz egy tematikus alkalma, hogy a gyerekekkel elkezdjék az informális aktivitásokat.

– Izgalmas újdonság lehet, hogy a „nagygyimnazisták” tudnak segítenek a kicsiknek a beilleszkedésben, az iskolai életben. Milyen lehetőséget látnak ebben?

– Mivel közösségi iskolát építünk, fontosnak tartjuk és szeretnénk, hogy a kis elsősök is részt vegyenek a közösségi életben. Mivel a kicsik teljesen külön vannak a nagyoktól, ezért közös programokat szervezünk „Big sister, little sister – big brother, little brother” néven. Ez azt jelenti, hogy minden tanulónak lesz kis testója és nagy testója, akik olyan speciális napokon, mint a szombatfogadás, ros chodes, ünnepek, együtt lesznek, együtt ebédelnek, együtt tornáznak, segítik egymást és ezzel a Maimonidész iskola két részét összekapcsoljuk, így nem lesz idegen a kicsiknek a nagyok társasága és nagyoknak sem a kicsiké.

– Az egyedi tanterv szabadságot, ám nehézségeket is jelenthet. Az új elsősöknél hogyan kerülnek be a tantervbe a Maimonidész alapelvei?

– Az egyedi tantervet és a pedagógiai programot természetesen ugyanúgy visszük tovább, ez egy nagyon fontos és fundamentális eleme a Maimonidész iskolának. A Nemzeti Alaptantervtől 30%-ban tudunk eltérni, és ezt

az elsősöknél a nyelvoktatás, a judaisztika és a digitális vizuális kultúra oktatására fogjuk felhasználni.

Visszük tovább azokat az értékeket, amelyeket képviselünk: a család, az egység, az egyéni fejlesztés, odafigyelés, a haladás, a külföldi továbbtanulás, a szociális tanulás, esetlegesen a végzés után a közösségen belüli elhelyezkedés. Jövőképet, jövőbeli terveket tudunk nyújtani és segíteni őket ezzel. A nyelvi oktatásban a Maimonidész Gimnázium már bizonyított, előkelő helyen van az angol nyelv szintméréseiben a magyarországi iskolák tekintetében. A 10. osztály végén általában előrehozott érettségit, a 11. osztály végére pedig emelt szintű érettségit tudnak tenni angol nyelvből, 90% feletti eredményekkel. A külföldi továbbtanulásnál kiváló a felvételi arányunk.

– A most induló általános iskolai résszel teljes lesz a Maimonidész-paletta. Mit jelent egy ilyen iskolában a közösségi lét?

– Úgy gondoljuk, hogy az a nevelés a legjobb, amelyben bölcsődétől tudnak már csatlakozni hozzánk a ránk nyitott családok egészen érettségiig és utána is, hiszen a továbbtanulásban és az elhelyezkedésben is tudunk segíteni. Nagyon fontos, hogy a családokkal együtt gondolkodva találjuk ki, hogy mi a gyerekek számára az optimális. Hogyha a család és az iskola megtalálja ezt a metszetet (és általában meg szoktuk találni), akkor boldog és egészséges új zsidó közösséget tudunk építeni a diákokból, akik velünk vannak. Fontos számunkra, hogy boldog, egészséges, a saját identitására, vallására, gyökereire, történelmére büszke zsidó generációt neveljünk, olyan embereket, akik tudják azt, hogy miről szól egy zsidó év és mik a zsidó élet főbb momentumai.

Személyes tapasztalatom, hogy a végzett diákok nem távolodnak el, nagyon sok rendezvényünkön részt vesznek később is. Sok volt diákunk jön minket meglátogatni, amikor hazalátogat külföldről, telefonál ilyenkor, találkoznak vagy kávézunk. Bejönnek az iskolába és boldogsággal tölt el minket, ha visszajönnek. Mi pedig alig várjuk, hogy jöjjenek és lássuk egymást.

2024 szeptemberében elindul
a Maimonidész Gimnázium

ALSÓ TAGOZATÁNAK ELSŐ OSZTÁLYA

Meddig terjed a szülők iránti tisztelet?

LIEBMAN FLÓRA írása

Szülő és gyerek között időnként óhatatlanul is konfliktus alakul ki. A szülői minták, a minket nevelő felnőttek reakciója – vagy éppen reakciójuk hiánya – tanít minket arra, hogy reagáljunk a világra mi magunk. De mi történik, ha kezelhetlenné válik a konfliktus, vagy a rossz minták életre szólóan kihatnak az életünkre. Mit tehet a szülő, és mit tehet a már felnőtt gyerek azért, hogy a korábbi kudarok, csatározások vagy traumák ne okozzanak életre szóló sebeket?

Erről beszélgetett Hidas Judit a Klasszik FM műsorában, a *Sólet az élethez* című podcastban. A műsor: „szerelemről, párkapcsolatról, magányról és közösségről, fiatalságról és az öregedésről” szól az alapvetése szerint, „a pszichológia és a zsidó vallás szemszögéből”, ám tucatnyi adáson túl már látható, hogy szinte minden területet érintenek a környezetvédelemtől a traumafeldolgozásig.

A műsornak mindig két vendége van: egy, aki a zsidó vallás szempontjait mutatja be és egy, aki az adott téma hazai szakértője. Nem árulok el talán nagy titkot, ha megsúgom: a két vélemény sokszor nagyon is közel van egymáshoz.

Az egyik műsor a *Szülői tisztelet és mérgező szülők* címmel futott, melynek vendége Orvos-Tóth Noémi pszichológus és Köves Slomó rabbi volt, aki maga is gyakorló édesapa.

„Manapság sokszor írjuk felül a szülőktől kapott mintákat, ami fontos ahhoz, hogy megtaláljuk önmagunkat, de gyakran átesünk a ló túlsó oldalára, és teljesen megromlik a kapcsolatunk a szüleinkkel. Kérdés, ma is érvényes-e a bibliai Tízparancsolatban is szereplő szülői tisztelet, és ha igen, akkor miért fontos ez. És kérdés az is, mi a helyzet a mérgező szülőkkel”

– vetette fel a témát Hidas Judit, mielőtt átadta a szót a két vendégnek.

Orvos-Tóth Noémi a szülői minták megtartásáról és felülírásáról beszélve elmondta: „Nem általában a szülői mintákat szeretnénk felülírni egy terápiás folyamatban, hanem pontosítani, definiálni, hogy melyek voltak azok a szülői minták, amelyek az egyén személyiségfejlődésére, az érzelmi működésére, identitásképződésére negatív hatást gyakoroltak. Azokat a szülői mintákat szeretnénk átírni, átkeretezni és segíteni az illetőt abban, hogy megtalálja az egészséges önmagát, az érzelmi önszabályozást, az énképet helyrebillentsük és segítsük helyes irányba fejlődni” – vagyis nem az a cél, hogy a szülők teljesítményét, vagy őket magukat „katasztrofálisnak” vagy éppen „menthetetlennek” kiáltsuk ki és megszabaduljunk tőlük. „A folyamat együtt jár némi konfrontálódással, de ez nem baj” – teszi hozzá a népszerű pszichológus.

Kapcsolat a szülőkkel és Istennel

A zsidó vallás egyik legfontosabb alapvetése a szülők iránti tisztelet. De hogyan valósítható meg és egyáltalán mit is jelent napjainkban?

„A zsidó filozófia azt mondja, hogy az Istennel való kapcsolatunk a mintázata az emberekkel való kapcsolatunknak: ha más emberekkel való társas viszonyunk jó, vagy abban egészséges csoportnak használunk, akkor tud egészséges lenni a felettünk álló isteni kapcsolat is” – magyarázta Köves rabbi a tisztelet fogalmát. – „Az olyan tulajdonságok, mint a szeretet, a tisztelet és a különböző érzelmi képességeink, a más emberekkel való viszonyban alakulnak ki, ott tanuljuk meg ezeket használni. És ha ezeket megtanuljuk ott használni, akkor ezeket a spirituális viszonyokban is képesek leszünk alkalmazni. Például férfi és nő közötti szeretet és vonzódás úgy jelenik meg, mint egy mintázata Isten és az ember közötti vonzódásnak vagy vágyakozásnak. Ez jelenik meg az Énekek énekében (Salamon király szerelmes versgyűjteménye, melyben a vőlegényt és a menyasszonyt szokás az Örökkévalóként és a zsidó népként értelmezni – a szerk.). Ilyen szempontból is nagyon fontos, hogy ezek az érzelmi képességek jól működjenek.”

A mintázatok megkérdőjelezésénél érdemes szétszálazni, hogy milyen mintázatról van szó. Az apám viselkedése pl. egyfajta mintázat, hiszen teljesen természetes, hogy egy felcseperedő gyermeknek az első példakép, akit követ, a szülő. A gyerekeinken láthatjuk, hogy mi hogy viselkedünk, csak magunkkal elnézőbbek vagyunk. A szülő és a gyerek kapcsolati mintázata egy aszimmetrikus viszony.

Felnőtt embereknél pedig szimmetrikus viszonyok mennek. Egy gyereknél a szülővel való kapcsolat során alakul ki a személyisége. Ha ez a kapcsolat nem volt egészséges (mert pl. eltérő a szülő és a gyerek érzékenysége és nyelvezete), akkor bántó tud lenni a gyerek számára, és az érzelmi fejlődésében ez eredményezhet némi kitérőt. De ilyenkor sem szükséges, hogy a tisztelet változzon.

Tisztelet a személyiségfejlődésben

A személyiségfejlődés szempontjából vizsgálva is nagyon fontos a tisztelet, magyarázta *Orvos-Tóth Noémi*: „Fontos, hogy tisztában legyünk azzal, hogy nem vagyunk mindenhatóak és elismerjük egy fölöttünk álló nagyobb hatalmat. Legyen az akár egy társadalmi rend, amibe betagozódunk, aminek a szabályait tiszteljük, illetve egy felettünk álló spirituális hatalom. Ez sokat segít egy ember életében.”

Mint elmondta, a szülők iránti tisztelet a személyiségstruktúrában a felettes én (az az énrész, ami segít nekünk társadalmi lényévé érni, szabályokat követni, erkölcsös életet élni) kialakulását segíti: „A szülők azok, akik többlétezés birtokában vannak, ami szükséges az egyéni fejlődéshez, a társadalmi lényévé váláshoz, hiszen ez a belépőkulcs a társadalmi életbe, ahol be kell tartani a normákat, szabályokat” – magyarázza a pszichológus. „Fontos valakinek a tisztelete, aki felettünk áll. Gyerekkorban a szülő az, aki tudásban, felelősségvállalásban, érettségben jó, hogy ha felettünk áll. Ez sajnos nincs mindig így, és ilyenkor kell azokat a bizonyos mintákat felülírni. Elengedhetetlen, hogy az ember átéljen valamifajta tiszteletet elsősorban önmaga iránt, és ezzel párhuzamosan mások iránt.” A pszichológus hangsúlyozta, hogy a gyerek felé mutatott tisztelet legalább ilyen fontos: „Önmagunkat akkor tudjuk tisztelni, ha megkaptuk a kellő tiszteletet kisgyerekként is.”

Azonban a szülők iránti tisztelet nem jelent behódolást, még a vallás is állít neki kereteket.

„Sok félreértéshez vezethet a Tízparancsolatban lévő tiszteld apádat és anyádat parancsolata. A zsidó jog pontosan definiálja, hogy ez mit jelent: ne vágj a szüleid szavába, ne viselkedj illetlenül stb. A szeretet mellett kell hogy legyen tisztelet” – magyarázza Köves rabbi, kifejtve, hogy míg a tisztelet egyfajta távolságot tart, addig a szeretet közel hoz minket.

„A tiszteletet a gyermek olykor hatalommal való visszaélésnek tekintheti” – teszi hozzá *Orvos-Tóth Noémi* –, „de ha a szeretet és a tisztelet egyensúlyban van, akkor szeretetteljes kapcsolat alakulhat ki a szüleinkkel, hiszen elfogadjuk, hogy a szülő előttünk jár tapasztalásban. A kölcsönös tiszteletben egymás tiszteletben tartása is fontos: hogy a gyermek tereit is tiszteletben kell tartani.”

A szülők iránti tisztelet határai

„A szüleink nem feltétlenül tökéletesek, és a ránk vonatkozó elvárásaikat sem kell mindig kérdés nélkül teljesíteni” – magyarázza a rabbi a felnőtt, vagy a felnőtttség határán álló gyerekek és szüleik viszonyáról. – „A Talmud szerint három társa van az embernek a létezésben: Isten, az apja és az anyja, tehát ők Istenre hasonlítanak. De ez a saját életünket nem kell hogy úgy befolyásolja, ahogy nem tartjuk helyesnek. Nem bántathatjuk meg a szüleinket azzal, hogy átlépjük a korlátokat, de felnőttként már nem ők határozzák meg az életünket.” Mint mondta, nem probléma, ha az embernek vitája van a szüleivel vagy a gyerekeivel, de ebben mindig meg kell adni a tiszteletet egymásnak: „Ha valamit másképp gondolunk, azt úgy tudjuk bántás nélkül kommunikálni, hogy: 'apa, hát nem úgy tanultuk, hogy...?'. Vagy ráhagyjuk, amit mond, nem vitázunk vele, ha másképp gondoljuk. Nincsen egyértelmű recept, de szabad másképp gondolkodni.”

„A 'Tiszteld apádat és anyádat, hogy hosszú életű legyél a földön' olyan parancs, amelyben Isten jutalmat helyez kilátásba. Hogyan lehet egyszerre tisztelni a szüleinket és a saját határainkat kijelölni?” – vetette fel a kérdést Köves rabbi. – „Nem mindig könnyű megtalálni a kereteket. Fontos megtalálni az egyensúlyt: szülőként ragaszkodom bizonyos dolgokhoz, de meg kell találni a határokat. Egyszer mondtam a kisfiamnak, hogy 'addig nem állsz fel onnan, amíg ezt nem eszed meg', így ott ült három órát (nagyon makacs fiú...). A feleségem azt mondta akkor, hogy a gyerek határait ismernünk kell annyira, hogy ne toljuk fejvel a falnak, vegyük figyelembe a tulajdonságait és fogadjuk el azokat. Így könnyebb meghatározni a kereteket.”

„Ez a szülői önreflexió nagyon fontos” – fejtette ki a pszichológus. – „Folyamatosan érdemes megosztani azt is a gyerekekkel, ha valamit nem jól csinálunk. Így rálátunk arra, hogy mi is esendők vagyunk. Jó példa tud lenni, hogy ha megbeszéljük és emberibbé válhat a kapcsolatunk, alakítható a viszonyunk. A gyerek érzi a fejlődést, a változást. Ám alapvető, hogy ne érezze túlzásnak a gyerekek, mert vissza is élhetnek ezzel. Olykor lehet azt válaszolni a 'miért nem' kérdésre, hogy 'csak'.”

„A fiamnak van egy tizenéves kori emléke egy vitánkról, amelyben én kategorikusan visszautasítottam egy felvetését, és utólag úgy érzi, hogy ezt akkor úgy kellett és fontos volt” – tette hozzá a rabbi. – „Úgy is változtathatunk határokat, hogy nem mondjuk ki, akkor kevésbé csorbul a szülői tekintélyünk.” Hiszen a szülővé válás önmagában is egy olyan folyamat, amely hatalmas kihívás elé állítja az embert, amiről a pszichológus elmondta:

„Nem születünk szülőnek és gyerekként sokszor nem is jut eszünkbe, hogy a szüleink is voltak gyerekek. Intézményi szinten nem készítene fel minket a gyermekneve-

lésre. És persze változtak a családmockelk: régen voltak nagycsaládok, most két ember látja el a gyerekek körüli dolgokat, ami sok feladatot ró rájuk.”

Gyerekszerep felnőttként

A beszélgetés fontos része volt a felnőttkori gyerek-szülő kapcsolat elemzése is.

A felnőtt élethez mit tesz hozzá a szülői tisztelet? Az érzelmi egyensúlyhoz fontos a szülővel való jó kapcsolat?

Még ha abból indulunk is ki, hogy minden szülő a legjobbat akarja a gyerekének, a szülő-gyerek kapcsolatok nem mindig egészségesek, ami sokszor csak felnőtt korban eszkalálódik. „A szülői tisztelethez hozzátartozik, hogy ha felismerjük azt, hogy az érzelmi kapcsolatunk a szüleinkkel nem egészséges, akkor ezen nekem kell változtatnom, a szüleimet pedig tiszteletben tartom annyira, hogy nem várom el, hogy ők változzanak. A mérgező kapcsolatok (tapasztalataim szerint) az érzelmi függőség miatt és az érzelmi autonómia hiánya miatt vannak” – fogalmazta meg Köves rabbi hozzátéve, az embernek először magát kell rendbe raknia ahhoz, hogy a szülei elé tudjon állni a problémáival, oly módon, hogy ez ne vádas-

kodás legyen. Először magunkat kell rendbe raknunk. Ha ez a szülő megszokott elvárásaival szembe megy, akkor jogosan merül fel a szülőben a kérdés, hogy mi történt. Akkor meg kell találni azt a választ, amivel a legkevésbé bánatom őt. Nem azért mondja az ember, mert vádolni akarja, de mégis úgy tűnik, hogy a semmiből jön ez a konfliktus. A szülő felé ez bántás lehet, amit bántással viszonzhat. Ezért nehezebb ezt felnőttkorban kommunikálni.”

Visszacsatolás a gyerekeinktől

A pszichológus emellett kifejtette: „Higgadt kapcsolat szükséges, akár változtatásokkal is. Az elrontott dolgok már nem javíthatósága nagy teher a szülőknél. Ezért nem szeretnek az emberek erről beszélni, mert tiszta lapot már nem lehet nyitni. És idős korban a múltat megkérdőjelezni már az emlékek, az 'élet' elvételét jelentheti. Ezért nem mindig várható el, hogy a szülő belátással legyen a múltat illetően. Érteni kell, hogy nem azért van, mert megátalkodott a szülő, hanem mert már nincs meg az az érzelmi kapacitása, ami ebben a belátási folyamatban segítené. Nagy adomány, ha valakinek a személyisége kellőképpen rugalmas és alkalmas arra, hogy belátással legyen.”

„Senki nem szereti azt gondolni, hogy mindent elrontott, mert akkor azt érzi, hogy az életét kidobhatja a kukába” – folytatta a gondolat Köves rabbi. – „A megerősítést meg kell adnunk a szülőknél, pl. így: 'igaz, hogy ezt elrontottad, de imádtuk, hogy ezt csináltad'. Ahogy a szimmetrikus kapcsolatban is először meg kell erősíteni a másikat, miközben a problémát találjuk. Nemrégiben hozzám fordult egy ismerősöm, aki felismerte, hogy nem tudja megoldani a problémát az idős és nagyon beteg édesapjával. De minden héten felhívja őt és beszélget vele, pedig érzi, hogy ezek nem őszinte beszélgetések. A tanácsom az volt, hogy nagyon jól teszi, hogy felhívja és nem baj, ha ezek nem őszinte beszélgetések, ez a kompromisszum belefér. Inkább legyen egy tisztelettel teli kapcsolat, mint egy őszinte rossz kapcsolat.”

A pszichológus ennek kapcsán elmondta, hogy érdemes megkérdezni a szüleinket is, hogy nekik mi volt nehéz az anyaságban vagy az apaságban. „Hiszen ők is gyerekként jöttek a világra és rengeteg fejlődést, fájdalmat éltek meg, mire szülők lettek. Így érzik, hogy kíváncsiak vagyunk a megélésükre. Ezek a történetek tudnak hídát képezni.”

A rabbi emellett azonban felhívja a figyelmet, hogy lehet, nekünk is nehéz lesz szembenézni a szüleink válaszaival. „Ahogy létezik gyerek és szülő között mérgező kapcsolat, előfordulhat ez fordítva is, akár érzelmi függőség miatt, például a gyermekeit egyedül nevelő szülőnél, ahol a szülő akar megfelelni a gyermekének, ez ugyanúgy lehet káros.”

Szeretné hallani a teljes beszélgetést? A podcastot megtalálja a nagyobb streaming-szolgáltatók kínálatában.

PURIM A KONYHÁBAN

MIÉRT LETT VEGÁN ESZTER KIRÁLYNÉ?

DÉNES ANNA *írása*

„...és a hét lányt, akiket szolgálatára adnak a király palotájából, és kivételezett vele meg leányzóival az asszonyok házában” – mondja Eszter könyve (2:9.). A Talmudban (Megila 13a) Ráv így magyarázta ezt: „A kivételezés azt jelenti, hogy a zsidók ételét (vagyis kóser ételt) adott neki”. Két mondattal később pedig így magyarázta Fochánán rabbi ugyanezt: „zeronim” – ami magvakra, hüvelyesekre, diófélékre, más magyarázat szerint zöldségekre utal.

Amikor Áchászvéros királynak Hádászára, vagyis Eszterre, Ávichájl lányára esett a választása, és az árva zsidó lányból egy csapásra királyné lett, az őt felnevelő Mordecháj megtiltotta neki, hogy a palotában felfedje zsidó mivoltát. Esztert azonban nem olyan a fából faragták, hogy a nehézségek megakadályozták volna őt a tórai parancsolatok elkötelezett betartásában.

Ahogy a fenti idézetből látszik, Eszter királynénak hét szolgálólánya volt, a hét minden napjára egy. A Talmud szerint így könnyen számon tudta tartani az idő múlását, és tudta, hogy mikor van szombat. A midrás hozzáteszi, hogy a szombati szolgálólány nem tudta, hogy a királyné ezen a napon másként viselkedik, mint a hét többi napján, hiszen ő mindig csak szombaton volt szolgálatban. Így tudta a királyné feltűnés nélkül megtartani a sábatot.

Eszter ugyanígy betartotta a többi parancsolatot is, többek között a házassági tisztaság törvényeit és a

kóserságot is. Nem evett, nem ivott semmit, ami nem volt kóser, ezért kizárólag magokat, dióféléket, valamint babot, borsót és más hüvelyeseket fogyasztott, vagyis – mai kifejezéssel élve – vegán módon étkezett. Veganizmusa mögött azonban nem az állatvédelem állt, hanem spiritualitás, istenfélelem, a Tóra és a micvák szeretete. Kitartása, határozott ragaszkodása ősei hagyományaihoz bepillantást enged számunkra sziklaszilárd jellemébe. Olyan helyen volt képes maradéktalanul betartani a tórai parancsolatokat, ahol kétségtelenül nap mint nap hatalmas kísértésnek kellett ellenállnia. Mindezt ráadásul teljes mértékben titokban kellett tartania. Így aztán nem azt mondta, hogy kóser ételt eszik, hanem azt, hogy szigorú diétát tart, és csak magokat, hüvelyeseket és dióféléket fogyaszthat.

Mindannyiunk számára fontos leckét jelent ez a tény: a hősiesség egyik legnagyobb formája, ha az ember a végső kigig kitart legfontosabb

elvei és értékei mellett. Ennek emlékére sok zsidó közösségben létezik az a szokás, hogy csicseriborsót, babot, mákot, diót vagy szárított gyümölcsöket esznek purim napján.

Az észak-afrikai eredetű zsidók között elterjedt például a mazsolával díszített, vajjal gazdagított kuszkus, a tunéziai közösségek kemény tojást esznek lóbabbal. A marokkói zsidók színes salátákat szolgálnak fel előételként a purimi ünnepeken, Lengyelországban pedig szokás volt mazsolával, almával rétegzett, fahéjjal ízesített kuglit készíteni az ünnepre. És ne feledkezzünk meg a purimi klasszikusokról, a mákkal vagy dióval töltött hámántáskáról és kindliről sem, melyek egyébként további jelentést is hordoznak: mind rejtenek magukban valamit, ahogyan Eszter is elrejtette zsidó identitását és az Örökkévaló is rejtőzködve, egy képzeletbeli függöny mögött irányította az eseményeket.

Purimi összeállításunkban a magvaké, a dióféléké és a hüvelyeseké a főszerep.

ZÖLDSÉGKRÉMLEVES VÖRÖS LENCSEVEL

párve, glutén- és tojásmentes

(a mennyiségek ízlés szerint variálhatók, de fontos, hogy a narancssárga zöldségekből legyen több)

Hozzávalók: 10-12 szál nagy répa; 1 nagy batáta, vagy egy nagyobb darab sütőtök; 1 cukkini; 1 nagy fej hagyma; néhány gerezd fokhagyma; 1 közepes méretű krumpli; másfél pohár lencseféle, vörös lencse

A zöldségeket megtisztítjuk, nagyobb darabokra vágjuk, a lencsefélét átmoszuk (ld. lentebb, a lencses rizsnél) hozzáadjuk, és annyi vízzel, amennyi bőségesen ellepi, puhára főzzük. Sóval, borssal, zöldfűszerekkel, őrölt korianderrel ízesítjük. A sárga színű kurkuma elmélyíti a leves narancsos színét. Az elpárolgott vizet szükség szerint pótoljuk.

LENCSES RIZS

párve, tojás- és gluténmentes

Hozzávalók: 1 fej hagyma; 1 pohár zöld vagy barna lencse (vagy vegyesen); 1 pohár hosszú szemű rizs; 1 kk. só; bors, őrölt koriander, ízlés szerint; 1 kk. olívaolaj; a tetejére: 2 fej hagyma (elhagyható)

Az átválogatott lencsét alaposan megmossuk: tálba tesszük, hideg vizet eresztünk rá, majd kézzel néhányszor megkeverjük, végül hagyjuk leülepedni. Ezt a folyamatot néhányszor megismételjük, hogy biztosak legyünk abban, nem maradt bogár a lencsében. Ugyanígy járunk el a rizzsel is. A hagymát apróra vágjuk, az olajon egy kissé megfuttatjuk, majd hozzáadjuk a rizst és a lencsét. Egy percre kevergetve pirítjuk, felöntjük két és fél pohár vízzel, sózzuk, fűszerezünk, majd kis lángon, fedő alatt megfőzzük. Amikor már majdnem az összes vizet felszívta, levesszük a tűzről, tiszta konyharuhát teszünk a fedő alá, és a saját gőzében hagyjuk megpuhulni.

A maradék két fej hagymát vékony szeletekre vágjuk, egy kevés olajon aranybarnára karamellizáljuk. Tegyük a sült hagymát a mádsádrá tetejére, és melegen tálaljuk.

SÜLT PADLIZSÁN FŰSZERES TEHINÁVAL (szezámmagkrém)

párve, glutén- és tojásmentes

Hozzávalók: 4 padlizsán; 2 ek. olívaolaj; só, bors, őrölt koriander, pirospaprika ízlés szerint; A fűszeres szezámmagkrémhez: 1 pohár szezámmagkrém (tahini); fél pohár víz; 2 ek. citromlé; ¼ tk. só; 1 gerezd fokhagyma; maroknyi friss zöldfűszer: petrezselyem, koriander, kapor

A padlizsánokat megmossuk, félbevágjuk. Húsukat rombusz alakban bevagdaltjuk, alul és felül is megkenjük olívaolajjal, majd vágott felükkel fölfelé tűzálló tálba fektetjük. Megfűszerezünk, és 40 perc alatt, 180 fokos sütőben megsütjük. Ha nagyon erősen pirul, alufóliával fedjük le, míg megpuhul.

A tchinához a hozzávalókat aprítógépbe tesszük, és simára, sűrűn folyósra keverjük. Ha túl sűrű, adjunk hozzá még vizet, ha túl híg, apránként adagoljunk hozzá még tchinát. A frissen sült padlizsánra csorgatva, vagy a padlizsánok mellett, kis tálkában tálaljuk.

TÖZEGÁFONYÁS SALÁTA

Párve, glutén- és tojásmentes

Hozzávalók: 1 nagy fej saláta; 1 sárgarépa; ½ fej hagyma (helyettesíthetjük, vagy keverhetjük új-, lila- vagy póréhagymával); 2 ek. szezám-mag; ¼ pohár szeletelt mandula; egy marék szárított tözegáfonya; ½ kígyóborka; 1 gerezd fokhagyma; 2 ek. citromlé; 1 ek. olívaolaj; csipetnyi só (elhagyható); durvára darált bors, őrölt koriander, ízlés szerint

A salátaleveleket vízbe áztatjuk, majd egyesével, folyó víz alatt leöblítjük és fény ellenében tartva megbizonyosodunk arról, hogy nincsen rajta bogár, vagy más kártevő. A sárgarépát lereszeljük, az uborkát vékonyra szeleteljük, a hagymát felaprítjuk és a fokhagymát összetörjük, majd mindezeket tálba tesszük. A tözegáfonyát néhány percre vízbe áztatjuk, majd a zöldségekhez adjuk, végül a szezám-magot tálkába téve átnézzük, nehogy bogár legyen benne, és a szeletelt mandulával együtt szintén a zöldségekre borítjuk. Az olajat, citromlét és a fűszereket a salátára öntjük, alaposan összekeverjük és azonnal tálaljuk.

MAGOS ROPOGTATNIVALÓ

párve, gluténmentes

Hozzávalók: fél-fél pohárral a következő magokból: hántolt, szeletelt mandula, napraforgómag, durvára tört földimogyoró, tökmag, fenyőmag, 1 pohár szezám-mag; 1 kk. só; 3 tojás fehérje

A tojásokat egyenként óvatosan üvegpohárba ütjük, és ellenőrizzük, nehogy véresek legyenek. A hozzávalókat megfelelő méretű tálba tesszük, és jól összekeverjük (nem kell előtte felverni a tojásfehérjét). Ezután kiskanállal sütőpapírral bélelt tepsire rakosgatunk kis halmokat a keverékből, majd 150 fokra előmelegített sütőben 10-12 percig sütjük, amíg kissé megszárad, és elválik a tepsi aljától. Tálba szedve hagyjuk kihűlni, csak kihűlés után tegyük át tárolóedénybe. Használhatunk másfajta magokat is, például lenmagot vagy teljes mákszemeket, érdemes kísérletezni a különféle ízekkel.

MOGYORÓVAJAS CSOKOLÁDÉ SZÁRÍTOTT GYÜMÖLCSÖKKEL

párve, glutén- és tojásmentes

Hozzávalók: 400 g étcsokoládé; 1 pohár mogyoróvaj; ¼ kk. durva szemű só; összesen 1 pohár szárított gyümölcs, illetve dióféle: mazsola, füge, tözegáfonya, sárgabarack, kókusz, ananász, papaja, datolya, dió, mandula, mogyoró stb.

A csokoládét összetörjük, lábosba tesszük, és vízgőz felett megolvasztjuk. Hozzákeverjük a mogyoróvaját. A szárított gyümölcsöket megmossuk és megvizsgáljuk, nehogy bogár kerüljön általa az ételbe. A nagyobb gyümölcsöket kis, mazsolánál nem nagyobb darabokra vágjuk, majd az olvasztott csokoládéhoz adjuk. Alaposan elkeverjük, és a vízgőzről levéve azonnal sütőpapírral bélelt tálcába simítjuk. Egy órára hűtőszekrénybe tesszük, hogy megdermedjen, és nagyobb kokkákra tördelve kínáljuk.

KÖTÉLTÁNC

két világ között

STEINER ZSÓFIA írása

Miközben Oberlander rabbival dolgoztunk az e havi cikkén, nem tudtam megállni, hogy ne reflektáljak mindarra, amit elmondott, lévén én magam 27 éve vagyok „bálsüve”, vagyis visszatérő. A sokadik közbe-kotyogásomra Oberlander rabbi azt javasolta, esetleg írjam meg, milyen báál tsuvának lenni.

Ha az olyan egyszerű lenne... Egyrészt mikor milyen, másrészt ugye attól függ. Más annak, aki egy nem vallásos, de erős zsidó identitású családban nevelkedik, mint én, kamaszként vallásossá válni, mint annak, aki fiatal felnőttként tudta meg azt is, hogy egyáltalán zsidó. Nem mindegy, hogy valaki egy nagy zsidó centrumban kezdi el megismerni a vallást, ahol válogathat az irányzatok, a zsinagógák és a rabbik között, míg meg nem találja azt az irányzatot, amivel azonosulni tud, vagy egy kelet-európai kisváros egyetlen zsidójaként dönt úgy, hogy szeretné megismerni az örökségét, de közel s távol nincs kitől kérdeznie.

És hogyan folytatódik az útja? Marad ott, ahol eddig élt, végzi ugyanazt a munkát, mint eddig, csak éppen innentől kezdve nem megy el a péntek esti buliba és autodidakta módon ismerkedik a vallással? Elköltözik valahova, ahol intézményi keretek között tanulhatja a vallási előírásokat és egy kiterjedt, élő közösségben ismerheti meg a szokásokat? Nagyon nem mindegy.

Tehát nem is olyan könnyű válaszolni rá, milyen báál tsuvának lenni, (és akkor még az „igazi” megtérőkről, azokról, akik elhagyták a vallásos életet, majd visszatértek, szót sem ejtettünk...), ezért beszélgettem más báál tsuvákkal, akik közül sokan mondták azt, amit én is érzek: hogy két világ között egyensúlyozunk, mint a kötéláncosok és gyakran úgy érezzük, egyik világ sem érti, hogy mit és miért csinálunk. Mintha nem egy nyelvet beszélnének. És sokszor ez a tényszerű valóság. Hiába beszél valaki jól magyarul vagy angolul, ha a jiddissel kevert verzióját nem érti ezeknek a nyelveknek. Ráadásul elképesztően fárasztó úgy elmesélni valamit (akármelyik világban), hogy a beszélgetőpartnerünk a szavaink felét nem érti, nem jelentenek számára semmit a másik világban egyértelmű utalásaink.

Azok, akik hozzám hasonlóan nem szakítják meg a kapcsolatot a szekuláris világukkal, amikor vallásosak lesznek, azon kaphatják magukat, hogy két világ között billegnek és se itt, se ott nem találnak teljes megértésre.

Aki vallásosként nőtt fel, el sem tudja képzelni, mit jelent felnőttfejjel újratanulni az életet, megszakítani vagy legalábbis jelentősen átformálni évtizedes szokásokat és kapcsolatokat, és közben azzal szembesülni, hogy 5-6 évesek simán leiskoláznak, hiszen hiába van több diplomád, ha nem tudsz héberül írni-olvasni, akkor bizony analfabéta vagy. Vagy éppen mit jelent kamaszként lelépni arról az útról, amire a szüleid szántak, adott esetben szembefordulni velük és halálosan megsérteni őket azzal, hogy a választásod némán azt üzeni nekik, hogy ők nem felelnek meg neked. Ami nem igaz, de egy amúgy is hormongözös identitáskezeső kamasz nem igazán alkalmas arra, hogy ezt elmagyarázza. Azt, amit ő sem ért, hogy mi ez a sürgető hívás, ez a megmagyarázhatatlan vágy, hogy péntek este bulizás helyett zsinagógába menjen és ne vegyen részt a családi szalonnasütésben.

NÉVJEGY

Steiner Zsófia

- SZÜLETETT: 1982
- FOGLALKOZÁSA: újságíró, az *Egység* és a *Gut Sábész* magazin főszerkesztője
- CSALÁD: négy gyermek édesanyja.

Bármikor is fordíts hátag a nem-vallásos életednek, miközben az új világ határait próbálad fölterképezni, óhatatlanul is megbántod azokat, akiktől elfordulsz. Akiknek nem fogadod már az ölelő karját, az ebédmeghívását, vagy a plusz egy jegyét a péntek esti koncertre. (Itt szeretném megköszönni a családomnak és a barátaimnak, hogy még akkor is, ha időnként teljesen hülyének néztek [néznek?], mindig számíthattam rájuk, és soha nem kellett komolyan attól tartanom, hogy elveszítem a szeretetüket. Felnőttként, sok-sok más báltsüve útját megismerve már tudom, hogy ez mennyire nem evidens...)

Azt tapasztalom, hogy mindannyian megkötjük a magunk kis kompromisszumait – ahogy egyébként a született vallások is teszik.

Jársz moziba? Van tévéd? Beülsz a régi haverokkal valahova? Iszol egy kávét is? Elhordod-e a kicsit rövid szoknyát, adsz-e puszit a nagybátyádnak, téped-e a vécepapírt szombaton...

a dilemmák végtelenek. A különbség az, hogy a vallásoként nevelkedett barátaidnak erre van válasza a szüleiktől (amit aztán vagy elfogadnak vagy nem...), de neked ott és akkor kell kitalálnod, amikor döntened kell. Igen vagy nem?

És akkor még nem alapítottál családot!

A legizgalmasabb és egyben a legnehezebb dolog báltsüveként születetten vallásos gyerekeket nevelni.

Ha a házastársad ugyanúgy báltsüve, mint te, akkor bizony előfordulhat, hogy csak meredtek egymásra, mert mégis honnan kéne tudnotok, hogy szoktak zárt ajtók mögött gyereket nevelni „vallásosék”?! Abba, hogy esetleg az (ex)házastárs nem vallásos, bele se kezdjünk...

Ha szülőként érezted már valaha azt, hogy fogalmad sincs, mit csinálsz, de muszáj úgy tenni, mintha tudnád, akkor ezt az érzést szorozd meg ezerrel, és megkapod, milyen első generációként vallásos gyerekeket nevelni. Egyrészt a gyerekeid

egy ponton óhatatlanul meghaladják a te valaha volt legnagyobb vallási tudásodat is, pusztán azért, mert ők ebben nevelkedtek és megadatott nekik az intézményi vallásoktatás luxusa. Másrészt sokszor nem tudjuk, hogyan reagáljunk egy helyzetre, vagy mit válaszoljunk a kérdéseikre és nem (csak) azért, mert hiányzik a tárgyi tudásunk. Hanem mert a megoldások és a válaszok, amiket mi ismerünk, nem állják meg a helyüket a vallásos világban. Máshogy ünnepeltük a születésnapot (tudtad például, hogy a legtöbb vallásos nem fúj el gyertyát, így a tortára se tesznek?), másmilyen iskolákba jártunk, másféle tapasztalataink voltak. Kicsit olyan, mint a ködben bolyongani: nem kizárt, hogy hazaérsz ép-ségben, de azért nem elhanyagolható az esélye annak, hogy közben nekímész ennek-annak. De hidd el, mindezekkel együtt megéri.

Én úgy érzem, azok tudnak sikeresen megállni a világban, akik megőrzik személyiségük integritását és nem próbálják meg kiirtani a korábbi életüket, érdeklődésüket.

Azok lesznek kiegyensúlyozottak, magabiztosak és elégedettek vallásoként, akik ahelyett, hogy eltörölnék a múltjukat, felhasználják a jövőjük építéséhez.

Sajnos az a tapasztalat, hogy aki egyik napról a másikra rántja magára a vallásosságot, az egykettőre kiég és elmenekül. Ehhez az életformához bizony idegek kellene... Ez nem olyan, mint egy zokni, amit lehúzzunk-felhúzzunk, mikor, hogy tetszik. Amikor valaki vallásos lesz, egy teljesen új életet kell megtanulnia, gyakran a régi életének díszletei között.

Visszakanyarodva a báál tsuvák helyzetéhez a vallásos világban. A legnagyobb nehézség, ahogy én látom, az, hogy hiányzik egy lépcsőfok a befogadó közegben. Míg a vallási hagyományok terjesztése, az érdeklődők bevonása és segítése kiválóan működik, addig azokra, akik már vallásos életet élnek, kevesebb figyelem jut. Míg az első lépésekre rengeteg oktatási program, befogadó intézmény szakosodott, rendelkezésre bocsátva pénzt-paripát-fegyvert, addig a már vallásos életet élők segítése a kapukon belül már hagy némi kívánnivalót maga után. Sokan érzik magukat elveszetteknek, hiszen már azt várják el tőlük, hogy vallásoként éljenek, ám még mindig nem teljesen simultak bele ebbe a világba.

Csakhogy, ami fájdalmasan ritkán hangzik el, az az, hogy a báltsüvek azok, akik nem készen kapták a hitüket, hanem lépésről lépésre küzdöttek meg érte.

Lehet, hogy akcentussal beszélnek a vallás nyelvét, lehet, hogy néha furán viselkednek, viszont ők azok, akik szembe mertek fordulni a zsidóság legnagyobb ellenségével, az asszimilációval.

A generáció, amelyben a gyerekek tanítják a szüleiket. Nemcsak fölveszik a vallásosság fonalát, hanem új családokat létrehozva vissza is állnak a hagyomány láncolatába.

Adja az Örökkévaló, hogy az igaz megtérők érdemeiért mihamarabb, még napjainkban eljöjjön a megváltás!

Hogyan lett a haramiából talmudi bölcs?

DÉNES ANNA *meséje*

Élt egyszer régen egy Simon ben Lákis nevű ember. Gyerekkorában sokat tanult, de később szorult helyzetbe került. Talán nem dolgozott eleget, és azért fogyott el minden pénze? Vagy elszórta mindenféle haszontalanságra? Nem tudjuk, de elég az hozzá, hogy ahelyett, hogy tisztességes munkát keresett volna, inkább maga köré gyűjtött néhány hétpróbás gazfickót, és felcsapott rablóvezérnek. Akárhol verte fel a tanyáját Simon és a többi haramia, az emberek igyekeztek messze elkerülni a vidéket, mert ezek a kegyetlen útonállóak raboltak, fosztogattak és nem kíméltek senkit.

Így teltek-múltak az évek. Simon megfélemedezett a micvákrol, nem tartott szombatot, lopott és nem tisztelte embertársait. Simon, aki gyerekkorában éles eszű, kedves fiú volt, agyafúrt bandita lett és olyan erős volt, hogy voltak, akik azt rebesgették, hogy fél kézzel

elhúzott egy szekeret és egyedül felemelt egy ökröt. Nem csoda, hogy mindenki rettegett tőle.

Egy napon Simon ben Lákis és haramiatársai az árnyékban pihentek, nem messze a Jordán-folyó partjától. Igen elégedettek voltak, mert rendkívüli zsákmányt ejtettek: egy gazdag kereskedő szekereit orozták el annak fejében, hogy a kocsis és az uraság ép bőrrel megúszhassa a találkozást. Meleg volt a délután, és Simonnak kedve támadt megmártózni a folyó hús vizében. Kisétált a partra, és meglepetésére látta, hogy nincs egyedül. Valaki úszott a vízben. Beugrott mellé a vízbe, és megpróbálta elkapni őt. Legnagyobb meglepetésére a másik ember kiszabadította magát erős szorításából és bátran szembenézett vele, a hírhedt rablóvezérrel! „Ezt az erőt a Tóra tanulmányozására kellene fordítania” – mondta az illető nyugodtan a meglepett gazembernek.

Némi szóváltás után kiderült, hogy Simon nem akármivel akadt össze, hanem éppen korának egyik leghíresebb tóratudósával, Jochánán ben Zákáj rabbi-val, akiről azt mondták, hogy nemcsak bölcs és erős, hanem gyönyörű arcú ember is volt. A gonosztevő úgy elámult a rabbi szépségén, hogy még a szája is tátva maradt a csodálkozástól. A közös meglepetés és ijedség után a két férfi leült beszélgetni. Szó szót követett, és végül egyezséget kötöttek: Jochánán ben Zákáj Simonnak adja feleségül a húgát, aki még nála is gyönyörűsebb volt, Simon ben Lákis pedig felhagy a rablóélettel, jó útra tér, Tórát tanul és csak jót cselekszik.

Így is történt. Nem sokkal később megtartották az esküvőt, Simon pedig Tórát tanult. Éles eszének köszönhetően hamarosan a jesiva legjobb diákjai közé került, és így szólították: Rés Lákis, vagyis rabbi Simon ben Lákis. Jó és igazságos ember lett belőle, aki szerette és megértette az embereket. A Talmudot tanulmányozva gyakran találkozhatunk a nevével, mert sok tanítással gazdagította Izrael népét.

IDŐSKOR másként!

Társasági
programok

Az Olajág Otthonok

- ♦ önálló apartmanokkal,
- ♦ a napi terhek átvételével - mosás, főzés, takarítás stb.
- ♦ elhivatott, hozzáértő szakemberekkel,
- ♦ széles körű gondozási és egészségügyi szolgáltatásokkal,
- ♦ napi 24 órás ápoló személyzettel,
- ♦ helyben működő intézményi orvosi ellátással,
- ♦ rendszeres szakorvosi felügyelettel,
- ♦ gyógytorna, gyógymasször, sószoza, uszoda és egyéb egészségmegörző szolgáltatásokkal,
- ♦ napi ötszöri, dietetikus által összeállított, menüválasztásos és kóser étkezési lehetőséggel,
- ♦ támogató közösséggel,
- ♦ széles körű program- és önmegvalósítási lehetőséggel **várja Önt!**

Áravuta

együtt tanulás háza

A jesivák mintájára pár fős csoportokban,
együtt gondolkodva sajátítjuk el a tudást.

Zsilip (1137 Budapest, Újpesti rkp. 1.)

Hétfőn és csütörtökön: 17:30-18:30